

Capacity Assessment of the Seventh Five-Year Progress Plan of the I.R.I. in Stabilizing Social Cohesion During the 12-Day Post-War Period

Amanollah Fasihi¹

1. PhD in Sociology, Graduate of Al-Mustafa International University, Qom, Iran.

Fasihi2219@gmail.com

Received: 2025/12/03; Accepted 2026/04/22

Extended Abstract

Introduction and Objectives: National cohesion and social integration have long been recognized as fundamental pillars of stability, resilience, and the legitimacy of political systems. In Iranian society, the components of national commitment have always possessed particular complexities, given divergent attitudes toward social justice and perceptions of discrimination. However, the outbreak of a twelve-day hybrid and technological war in June 2025 between Iran and Israel fundamentally altered the status of these components, generating an immense wave of spontaneous national solidarity across Iranian society. This experience—reminiscent of the eight-year Sacred Defense era—demonstrated that external conflicts possess a significant capacity to strengthen internal cohesion.

Nevertheless, the central concern is that solidarities arising from security crises, due to their emotional and situational nature, are prone to deterioration once emergency conditions subside, thereby exposing society to the risk of reverting to previous divisions in the post-war era. Consequently, managing cohesion in conflict-affected societies requires robust governance frameworks and instruments capable of transforming situational solidarity into institutionalized and sustainable cohesion. In this regard, policymaking tools such as national

Authors retain the copyright. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

development plan laws play a pivotal role. The primary objective of this study is to analyze the capacities and shortcomings of the “Seventh Five-Year Progress Plan Law of the Islamic Republic of Iran” in sustaining and institutionalizing social cohesion during the sensitive post-war period following the 12-day conflict. This assessment seeks to determine whether this macro-policy document possesses the capacity to transition emotional solidarity into continuous, organic cohesion, or whether it requires a fundamental redesign in the policy-making domain. To investigate this matter, an integrated theoretical framework drawing upon the ideas of Allameh Tabatabai and Ayatollah Mohammad Ali Shahabadi has been employed.

Methodology: In terms of overall orientation, this study falls within the category of developmental-applied research and, from a scientific paradigm perspective, is situated within the framework of qualitative and interpretive inquiry. The central strategy employed in this research was “Thematic Analysis,” utilizing an approach oriented toward producing a schematic model within a thematic network. The statistical population comprised the approved text of the Seventh Five-Year Progress Plan Law of the Islamic Republic of Iran, with the scope of analysis centrally focused on the cultural and social chapters (Chapters 15 to 18). In this process, each article, clause, component, and legal note within these chapters was defined as a “recording unit” containing the necessary semantic implications to address the research problem.

The data analysis process was conducted through a three-stage deductive procedure. In the first stage, key concepts extracted from the theoretical framework—including Morabete (institutionalized connection), the Thread of Brotherhood (Kheit-e Okhovvat), the Four Namous (core principles/honors), the Policy of Eddeh and Oddeh (human resources and logistical preparedness), and Etebariyat (conventional perceptions)—were established as theoretical codes and initial analytical headings. In the second step, the legal text was systematically examined, and provisions aligned with the theoretical concepts were extracted. Subsequently, these provisions were categorized based on thematic proximity to form organizing themes. In the third stage, overarching themes were deduced, and the thematic network was subjected to comparative analysis to reveal policy gaps. To ensure scientific quality and validation, Lincoln and Guba’s four criteria and the peer debriefing technique were applied; the coding process was verified by a nine-member expert panel comprising specialists in sociology, political science, Islamic studies, law, and economics.

Results: The systematic analysis of the cultural and social chapters of the Seventh Progress Plan Law resulted in the extraction of 55 basic themes, 20 organizing themes, and 7

overarching themes. These were organized into two primary networks: “Levels of Cohesion Realization” and “Cohesion-Consolidating Systems.” The first network indicates that cohesion comprises three tiered and intertwined levels. At the micro-level, the emphasis is on reforming conventional perceptions, transitioning from egoism to altruism, promoting health, and safeguarding innate human nature (Fitrah) and perceptual boundaries. At the meso-level, the objective is to objectify the Thread of Brotherhood in opposition to state monopolization, pursued through religious institutionalization (such as the independence of mosques), the realization of Mosabareh (collective perseverance), and the enhancement of social capacity in vulnerable environments. At the macro-level, the ultimate policymaking goal is the transformation of numerical multiplicity into typological unity; this level seeks structural Morabeteḥ, adherence to the Thread of Velayat (guardianship), mythologizing veterans to revive the principle of dignity, and safeguarding the sacred domain of Islam to establish boundaries with foreign entities.

The second network encompasses four functional consolidating systems. The family system bears the mission of multiplying human resources (Eddeh), protecting the family structure, and safeguarding the principle of intimacy by preventing social harms and facilitating marriage. The cultural and communication system is responsible for perceptual border-guarding, governance of cyberspace, and nourishing the collective soul through premium media productions. The economic system aims to objectify the principle of assistance and secure society’s logistical preparedness (Oddeh) while curbing the rise of poverty by focusing on tourism and handicraft development, as well as resource distribution in underprivileged neighborhoods. The political and security system pursues the safeguarding of physical security and the establishment of justice by protecting identity borders and smartly sealing physical boundaries, alongside developing social emergency services to heal vulnerable classes. The intersection of these structural and functional dimensions forms the matrix of the network architecture of cohesion for the post-war period.

Discussion and Conclusion: The findings demonstrate that the Seventh Progress Plan Law possesses considerable capacity and a coherent structural logic for institutionalizing social cohesion and advancing the transition from Mosabareh (situational solidarity in crisis) to Morabeteḥ (sustainable cohesion). Nevertheless, when confronted with post-war conditions and the volatilities of cognitive warfare, this law faces four categories of shortcomings that risk eroding the spontaneous solidarity generated.

First is the temporal-processual shortcoming; the law was drafted for periods of stability, heavily relying on long-term solutions, and lacks rapid cognitive response mechanisms in the face of enemy psychological warfare. Second is the institutional-structural shortcoming, which, due to a top-down approach and intense state monopolization over local institutions—exemplified by the reduction of mosques to government cultural contractors—prevents the formation of sustainable, faith-based solidarity. Third is the content-functional shortcoming; poverty alleviation programs are restricted to targeted bureaucratic support, which diminishes intergroup trust. Additionally, the perspective on the family is predominantly biological, neglecting essential livelihood support, and the subjective dimensions of cohesion are significantly overshadowed by physical dimensions. Fourth is the strategic-security shortcoming, manifested in a negative and restrictive approach to security that lacks a proactive model for grassroots security networking.

To overcome these challenges, several recommendations are proposed: (1) establishing a cognitive engineering headquarters equipped with a rapid cognitive response mechanism to provide necessary media annexes for national projects; (2) deploying a grassroots crisis management system centered around independent local institutions; (3) shifting the economic approach from bureaucratic subsidies to an “Economy of Brotherhood” and local cooperative models, combined with sustainable livelihood support for families; and (4) re-designing security policy toward grassroots networking—with the participation of local networks and mosques—to transform military authority into continuous national pride.

Acknowledgment: The author would like to express sincere gratitude to the “Ghadr Applied Economic-Social Research Center” for its scientific support and for providing the necessary facilities to conduct this research. Undoubtedly, a significant part of this study’s achievements is due to the collaboration and support of this esteemed center.

Conflict of Interest: The author declares that there is no conflict of interest regarding the conduct of this research and the publication of its results.

Keywords: National Solidarity, Seventh Five-Year Progress Plan Law, Post-War Period, Social Cohesion, Policy of Eddeh and Oddeh, Lifestyle.

Cite this article: Fasihi, Amanollah (2026). Capacity Assessment of the Seventh Five-Year Progress Plan of the I.R.I. in Stabilizing Social Cohesion During the 12-Day Post-War Period. *Journal of Islam and Social Sciences* 17(36): 137-178.

ظرفیت‌سنجی قانون برنامه پنج‌ساله هفتم پیشرفت ج.ا.ا. در تثبیت انسجام اجتماعی دوران پساجنگ ۱۲ روزه

امان الله فصیحی^۱

۱. دکتری جامعه‌شناسی و دانش آموخته جامعه‌المصطفی، قم، ایران.

Fasihi2219@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۹/۱۲؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۲/۰۲

چکیده گسترده

مقدمه و اهداف: انسجام ملی و همگرایی اجتماعی همواره به‌عنوان یکی از ارکان اصلی ثبات، تاب‌آوری و مشروعیت نظام‌های سیاسی شناخته می‌شود. در جامعه ایران، مؤلفه‌های تعهد ملی باوجود نگرش‌های متفاوت به مقوله عدالت اجتماعی و احساس تبعیض، همواره از پیچیدگی‌های خاصی برخوردار بوده است. باوجوداین، وقوع جنگ ترکیبی و فناورانه دوازده روزه در خرداد سال ۱۴۰۴ خورشیدی میان ایران و اسرائیل، وضعیت این مؤلفه‌ها را دستخوش تغییری بنیادین کرد و موجی عظیم از همبستگی ملی و خودجوش را در جامعه ایران ایجاد نمود. این تجربه که یادآور دوران هشت‌ساله دفاع مقدس بود، نشان داد که تضادهای بیرونی قابلیت بالایی در تقویت انسجام درونی دارند. باوجوداین، مسئله و دغدغه اصلی آن است که همبستگی‌های برآمده از بحران‌های امنیتی، به‌دلیل ماهیت هیجانی و موقعیتی خود، با فروکش کردن شرایط اضطراری مستعد زوال بوده و جامعه را با خطر بازگشت به شکاف‌های پیشین در دوران پساجنگ مواجه می‌کنند. ازاین‌رو، مدیریت انسجام در جوامع درگیر تنش‌های نیازمند الگوها و ابزارهای حاکمیتی قدرتمندی

است تا این همبستگی موقعیتی را به یک انسجام نهادینه و پایدار تبدیل کنند. در این راستا، ابزارهای سیاست گذاری نظیر قوانین برنامه های توسعه نقش کلیدی ایفا می کنند. هدف اصلی این پژوهش، تحلیل ظرفیت ها و کاستی های «قانون برنامه پنج ساله هفتم پیشرفت جمهوری اسلامی ایران» در پایداری سازی و نهادینه سازی انسجام اجتماعی در شرایط حساس دوران پساجنگ ۱۲ روزه است. این ارزیابی نشان می دهد که آیا این سند کلان، ظرفیت انتقال همبستگی هیجانی به یک همبستگی ارگانیک و مستمر را دارد یا نیازمند بازطراحی در حوزه سیاست گذاری است. برای واکاوی این مهم، از چهارچوب نظری تلفیقی علامه طباطبائی و نظریه آیت الله محمدعلی شاه آبادی استفاده شده است.

روش: پژوهش حاضر از لحاظ جهت گیری کلی، در زمره پژوهش های توسعه ای-کاربردی قرار دارد و از حیث پارادایم علمی، در چهارچوب تحقیقات کیفی و تفسیری گنجانده می شود. استراتژی محوری در اجرای این پژوهش، روش «تحلیل مضمون» با رویکرد ارائه الگوی شماتیک در شبکه مضامین بوده است. جامعه آماری پژوهش، متن مصوب قانون برنامه پنج ساله هفتم پیشرفت جمهوری اسلامی ایران بوده و قلمرو تحلیل به صورت متمرکز فصول فرهنگی و اجتماعی (شامل فصول ۱۵ تا ۱۸) را دربرمی گیرد. در این فرایند، هر یک از مواد، بندها، اجزاء و تبصره های قانونی موجود در این فصول به مثابه «واحد ثبت» تعریف شدند که دلالت های معنایی لازم برای پاسخ به مسئله تحقیق را در خود جای داده اند. فرایند تحلیل داده ها طی یک مسیر سه مرحله ای و با روش قیاسی انجام گرفت. در مرحله نخست، مفاهیم کلیدی استخراج شده از چهارچوب نظری مانند مُرباطه، حَیْطُ أَخَوْت، ناموس های اربعه، عِدّه و عُدّه و اعتباریات، به عنوان کدهای نظری و سرفصل های اولیه در نظر گرفته شدند. در گام دوم، متن قانون بررسی و گزاره های هم راستا با مفاهیم نظری استخراج شدند. سپس این گزاره ها براساس قرابت موضوعی دسته بندی شده و مضامین سازمان دهنده را شکل دادند. در مرحله سوم، مضامین فراگیر استنتاج شده و شبکه مضامین مورد تحلیل تطبیقی قرار گرفت تا خلأهای سیاستی نمایان شود. برای تضمین کیفیت علمی و اعتبارسنجی، معیارهای چهارگانه لینکلن و گوبا و تکنیک بازبینی همکار به کار رفت و فرایند کدگذاری توسط گروهی نه نفره از متخصصان حوزه های جامعه شناسی، علوم سیاسی، معارف اسلامی، حقوق و اقتصاد تأیید شد.

نتایج: تحلیل نظام مند فصول فرهنگی و اجتماعی قانون برنامه هفتم، به استخراج ۵۵ مضمون پایه،

۲۰ مضمون سازمان‌دهنده و ۷ مضمون فراگیر منتهی شد که در دو شبکه اصلی با عناوین «سطوح تحقق انسجام» و «نظام‌های قوام‌بخش انسجام» سازمان یافتند. شبکه اول نشان می‌دهد انسجام دارای سه سطح پلکانی و درهم‌تنیده است. در سطح خُرد، تمرکز بر اصلاح ادراکات اعتقادی، گذار از انانیت به ایثار، ارتقای سلامت و صیانت از فطرت و مرزهای ادراکی است. در سطح میانی، هدف عینیت‌بخشی به خَیْطِ اُخُوْت در تقابل با تصدی‌گری دولت است که از طریق نهادسازی دینی مانند استقلال مساجد و تحقق مُصابَرَه و ارتقای ظرفیت اجتماعی در محیط‌های آسیب‌پذیر پیگیری می‌شود. در سطح کلان، غایت سیاست‌گذاری تبدیل کثرت عددی به وحدت نوعی است؛ این سطح به دنبال مُرباطه ساختاری، اعتصام به خَیْطِ ولایت، اسطوره‌سازی از ایثارگران جهت احیای ناموسِ عزّت، و صیانت از ناحیه مقدسه اسلام برای مرزبندی با بیگانگان می‌باشد. شبکه دوم، نظام‌های چهارگانه قوام‌بخش را دربرمی‌گیرد. نظام خانواده رسالت‌تکثیر عَدّه، صیانت از شاکله خانواده و پاسداری از ناموسِ اُنس را از طریق پیشگیری از آسیب‌ها و تسهیل ازدواج برعهده دارد. نظام فرهنگی و ارتباطی متولی مرزبانی ادراکی، حاکمیت فضای مجازی و تغذیه روح جمعی از طریق آثار رسانه‌ای فاخر است. نظام اقتصادی می‌کوشد با محوریت توسعه گردشگری و صنایع دستی و توزیع منابع در محلات کم‌برخوردار، ضمن مهار طغیان قوه فقره، به ناموسِ عَوْنِ عینیت بخشیده و عَدّه جامعه را تأمین کند. نظام سیاسی و امنیتی نیز با حفاظت از مرزهای هویتی و انسداد هوشمند مرزها، در کنار توسعه اورژانس اجتماعی جهت التیام طبقات آسیب‌پذیر، پاسداری از امنیت کالبدی و اقامه قسط را دنبال می‌کند. تقاطع این دو بعد ساختاری و کارکردی، ماتریس معماری شبکه‌ای انسجام را برای دوران پساجنگ شکل می‌دهد.

بحث و نتیجه‌گیری: یافته‌ها نشان می‌دهد قانون برنامه هفتم پیشرفت از ظرفیت بالا و منطق ساختاری منسجمی برای نهادینه‌سازی انسجام اجتماعی و پیشبرد گذار از مصابره (همبستگی مقطعی در بحران) به مربوطه (انسجام پایدار) برخوردار است. باوجوداین، در مواجهه با شرایط پساجنگ و التهابات جنگ شناختی، این قانون با چهار دسته کاستی مواجه است که همبستگی خودجوش ایجادشده را دچار فرسایش می‌کند. نخست، کاستی زمانی-فرآیندی است؛ قانون برای دوران ثبات نوشته شده و فاقد مکانیسم‌های واکنش سریع شناختی در مواجهه با جنگ روانی دشمن است و بیشتر بر راهکارهای بلندمدت تکیه دارد. دوم، کاستی نهادی-ساختاری است که به دلیل نگاه بالا به

پایین و تصدی گری شدید دولت در نهادهای محلی مانند تقلیل مساجد به پیمانکاران فرهنگی دولت مانع شکل گیری همبستگی ایمانی پایدار می شود. سوم، کاستی محتوایی-کارکردی است. برنامه های فقرزدایی به حمایت های هدفمند دیوان سالارانه محدود شده که اعتماد بین گروهی را می کاهد. افزون بر این، نگاه به خانواده بیولوژیک است و از پشتیبانی معیشتی غفلت شده و همچنین، ابعاد ذهنی انسجام در قیاس با ابعاد کالبدی کمرنگ تر دیده شده است. چهارم، کاستی راهبردی-امنیتی است که در رویکرد سلبی به امنیت تجلی یافته و فاقد الگویی ایجابی برای شبکه سازی امنیتی مردم نهاد است. برای عبور از این چالش ها پیشنهاد می شود: قرارگاه مهندسی ادراکات با مکانیسم واکنش سریع شناختی ایجاد شود تا پیوست رسانه های پروژه ها تأمین شود. نظام مدیریت بحران مردمی با محوریت نهادهای محلی مستقل مستقر شود. رویکرد اقتصادی از یارانه های بوروکراتیک به اقتصاد اُخوت و تعاون در سطح محلات و حمایت معیشتی پایدار از خانواده ها تغییر یابد. سرانجام، سیاست امنیتی با مشارکت شبکه های محلی و مساجد به سوی شبکه سازی مردم نهاد بازطراحی شود تا اقتدار نظامی به غرور ملی مستمر بدل شود.

تقدیر و تشکر: بدین وسیله از «مرکز پژوهشی کاربردی اقتصادی-اجتماعی قدر» به دلیل حمایت های علمی و فراهم سازی بسترهای لازم برای انجام این پژوهش، صمیمانه قدردانی و تشکر به عمل می آید. بی تردید، بخشی از دستاوردهای این مطالعه مرهون همراهی و پشتیبانی آن مرکز محترم است.

تعارض منافع: نویسندگان اظهار می دارد که هیچ گونه تعارض منافعی در ارتباط با انجام این پژوهش و انتشار نتایج آن وجود ندارد.

واژگان کلیدی: همبستگی ملی، قانون برنامه هفتم پیشرفت، دوران پساجنگ، انسجام اجتماعی، سیاست عده و عده، سبک زندگی.

استناد: فصیحی، امان الله (۱۴۰۴). ظرفیت سنجی قانون برنامه پنج ساله هفتم پیشرفت ج.ا.ا. در تثبیت انسجام اجتماعی دوران پساجنگ ۱۲ روزه. مجله اسلام و علوم اجتماعی ۱۷ (۳۶): ۱۳۷-۱۷۸.

۱. مقدمه و بیان مسئله

انسجام ملی و همگرایی اجتماعی از دیرباز به‌عنوان یکی از ارکان اصلی ثبات، تاب‌آوری و مشروعیت نظام‌های سیاسی شناخته شده است. در جوامعی که با تنوع قومی، فرهنگی و سیاسی روبه‌رو هستند، انسجام اجتماعی نه تنها شرط بقای نظم سیاسی، بلکه زمینه‌ساز توسعه و امنیت پایدار محسوب می‌شود (Fiedler & Rohles, 2021; Vonhm, 2025). در جامعه ایران، وضعیت انسجام ملی همواره با نوعی پیچیدگی همراه بوده است؛ از یک‌سو، مطالعات نشان می‌دهد که مؤلفه‌های تعهد ملی در ایران از سطح بالایی برخوردار است (مقصودی، ۱۳۹۷)، اما از سوی دیگر، نگرش منفی به عدالت اجتماعی و احساس تبعیض به‌عنوان عوامل مخل انسجام همواره مورد تأکید بوده است (قاسمی، ۱۳۹۳؛ توحیدیان و همکاران، ۱۳۹۷). این تناقض نشان‌دهنده آن است که انسجام در ایران ماهیتی سیال و وابسته به بسترهای موقعیتی دارد.

باوجوداین، وقوع جنگ ترکیبی و فناوریانه در خرداد ۱۴۰۴ (میرزاابراهیم طهرانی و جلالی فراهانی، ۱۴۰۴) وضعیت مؤلفه‌های انسجام را دستخوش تغییری بنیادین کرد. براساس نظریه‌های جامعه‌شناختی که بر نقش تضاد بیرونی در تقویت انسجام درونی تأکید دارند (ریتزر، ۱۳۸۹، ص ۱۶۴)، این رخداد موجی از همبستگی ملی را در جامعه ایران ایجاد کرد (مرکز رصد فرهنگی کشور، ۱۴۰۴). این تجربه، یادآور دوران هشت‌ساله دفاع مقدس است که در آن همگرایی کنش‌های جمعی حول ارزش‌های مشترک و رهبری شکل گرفت (اولاد و همکاران، ۱۴۰۰؛ غلامی شکارسرای، ۱۴۰۱).

باوجوداین، مسئله اصلی آن است که همبستگی‌های برآمده از بحران‌های امنیتی، به‌دلیل ماهیت هیجانی و موقعیتی خود، با فروکش کردن شرایط اضطراری، مستعد زوال و بازگشت به شکاف‌های پیشین هستند. این چالش، که در ادبیات مطالعات پسا جنگ با عنوان «بازگشت به وضعیت پیشین» شناخته می‌شود (Figueiredo et al., 2025)، نقطه‌عطف مسئله‌پژوهشی این مقاله است. ازاین‌رو، مسئله اصلی تحقیق می‌تواند در چگونگی انتقال و تبدیل همبستگی ناشی از جنگ ۱۲ روزه و موقعیتی به یک انسجام نهادینه و پایدار در دوران پسا جنگ صورت‌بندی کرد.

اهمیت این مسئله زمانی روشن‌تر می‌شود که بدانیم مطالعات متأخر جهانی تأکید دارند مدیریت انسجام در جوامع درگیر تنش و پسا جنگ، به‌دلیل ماهیت چندسطحی شکاف‌ها، یکی از پیچیده‌ترین

چالش‌های سیاست‌گذاری است و نیازمند الگوهایی است که بتوانند با درک دیدگاه‌های اکثریت و اقلیت، همبستگی را بازتولید کنند (Figueiredo et al., 2025; Vonhm, 2025). در این میان، ابزارهای حاکمیتی و سیاست‌گذاری، به‌ویژه قوانین، نقشی کلیدی ایفا می‌کنند. باوجود این، رابطه قانون و جامعه لزوماً خطی نیست و همواره به همبستگی ختم نمی‌شود؛ بلکه در مواردی هنجارهای حقوقی خود می‌توانند به عاملی برای واگرایی مبدل شوند (مهدوی‌زاهد، ۱۴۰۳). ازاین‌رو، ارزیابی ظرفیت قوانین موجود برای مدیریت انسجام در شرایط بحرانی، ضرورتی انکارناپذیر است.

براساس این، این پژوهش به تحلیل ظرفیت «قانون برنامه پنج‌ساله هفتم پیشرفت جمهوری اسلامی ایران» در پایدارسازی و نهادینه‌سازی انسجام اجتماعی در دوران پساجنگ ۱۲ روزه می‌پردازد. انتخاب این قانون به‌عنوان مطالعه موردی، بر سه دلیل استوار است: نخست، در ماده ۷۵ این قانون، ایجاد همبستگی آشکارا به‌عنوان یکی از رسالت‌های اصلی سیاست‌گذار ذکر شده است. دوم، چالش عدم انطباق زمانی؛ این قانون در وضعیت صلح و ثبات تدوین شده، اما اکنون در شرایطی باید به اجرا درآید که جامعه با بی‌ثباتی مستمر و تکرار چرخه‌های تنش روبه‌روست. سوم، پیشینه پژوهش نشان می‌دهد که تاکنون مطالعه‌ای با تمرکز بر ظرفیت‌سنجی این قانون در شرایط بحران‌های امنیتی پس از تدوین آن انجام نشده است. با توجه به مطالب یادشده، سؤال اصلی تحقیق عبارت است از:

قانون برنامه پنج‌ساله هفتم پیشرفت جمهوری اسلامی ایران از چه ظرفیت‌ها و کاستی‌هایی برای تبدیل همبستگی محقق‌شده در جنگ ۱۲ روزه به یک انسجام پایدار ملی برخوردار است؟ این پژوهش با اتکا به چهارچوب نظری تلفیقی از اندیشه علامه طباطبائی و آیت‌الله شاه‌آبادی به‌دنبال ارائه الگویی بومی برای تحلیل و طراحی سیاست‌های انسجام‌محور در شرایط پساجنگ است.

۲. پیشینه تحقیق

بررسی پیشینه پژوهش نشان می‌دهد که مطالعات انسجام اجتماعی در ایران متنوع و گسترده است. حجم وسیعی از این پژوهش‌ها به واکاوی نظری و تعریفی پرداخته که عرب‌پور و مهدی‌زاده این دسته را گردآوری کرده‌اند (عرب‌پور و مهدی‌زاده، ۱۳۹۹). دسته دیگر به مؤلفه‌های «امنیتی و پدافندی» (احمدپور و همکاران، ۱۴۰۱) و «سیاست‌گذاری فرهنگی اقوام» (کیان‌مهر و همکاران، ۱۴۰۳) تمرکز

کرده‌اند. اما پژوهش‌های انجام شده در خصوص «جنگ ۱۲ روزه ۱۴۰۴» در سه دسته طبقه‌بندی می‌شوند: ۱. مطالعات شناختی و گفتمانی که بر چرایی اتحاد و تاب‌آوری تمرکز دارند (احمدی اتویی، ۱۴۰۴؛ هاتف، ۱۴۰۴)؛ ۲. مطالعات فناورانه که راهبرد مقابله با مشکلات ناشی از جنگ گذشته و جنگ‌های احتمالی دیگر را در نوآوری‌های انقلابی می‌جویند (میرزاابراهیم و جلالی، ۱۴۰۴؛ قاضی نوری، ۱۴۰۴)؛ و ۳. مطالعات ژئواکونومیک که بر اصلاحات اقتصادی معطوف به بازدارندگی تأکید دارند (منظور، ۱۴۰۴).

باوجوداین، نوآوری پژوهش حاضر در آن است که برای نخستین بار، ظرفیت «قانون برنامه پنج‌ساله هفتم پیشرفت» را، در تقویت و نهادینه سازی انسجام اجتماعی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین عامل نرم بازدارندگی و عنصر امنیت ملی، بررسی و تلاش می‌کند تا حلقه مفقوده میان قانون و واقعیت میدان را شناسایی نماید.

۳. چهارچوب نظری

گفتنی است درحالی‌که برخی ادبیات معاصر جهانی، انسجام اجتماعی در دوران پسا جنگ را عمدتاً بر پایه متغیرهای کالبدی نظیر طراحی سیاست‌های رفاهی نهادمحور و توزیع ابزارهای مادی تحلیل می‌کنند (Fiedler & Rohles, 2021; Kim, 2025)، چهارچوب نظری این پژوهش با اتکا به حکمت اسلامی، انسجام را فراتر از قراردادهای مادی و در گرو پیوندهای افقی و عمودی اخوت و ولایت جستجو می‌کند. بنابراین، در این مقاله از نظریه علامه طباطبایی و آیت‌الله شاه‌آبادی استفاده می‌شود.

۳-۱. انسجام اجتماعی در اندیشه علامه طباطبایی

در اندیشه علامه طباطبایی عامل اولیه پیوستن انسان‌ها به همدیگر، جهاز تناسلی و نیاز طبیعی انسان به ازدواج است (طباطبایی، ۱۳۹۰، ج ۴، ص ۱۴۶). اما نقطه عزیمت تحلیل ایشان اعتباریات و استخدام است که بشر به حکم اضطرار جامعه تشکیل می‌دهد و به حکم طبیعت، دیگران را برای منافع خویش استخدام می‌کند. این امر سبب شکل‌گیری ریاست و پیوندهای وجودی میان افراد شده و بر محور ریاست انسجامی شکل گرفته است (طباطبایی، ۱۳۹۲، ج ۲، ص ۲۲۰ و ۲۲۱؛ همو، ۱۳۹۰،

ج ۴، ص ۱۴۹). اما این استخدام‌گری تیغی دولبه است؛ زیرا فطرت از یک سو به تشکیل اجتماع دعوت می‌کند و از سوی دیگر، به دلیل تفاوت استعدادها، جامعه را به سمت اختلاف و بهره‌کشی سوق می‌دهد (طباطبایی، ۱۳۹۰، ج ۲، ص ۱۸۷).

همچنین، اصل عدالت شرط بقای انسجام است تا تعادل حفظ شده و استخدام به استثمار کشیده نشود (طباطبایی، ۱۳۹۲، ج ۲، ص ۲۰۹). به دلیل اضطراری بودن تن دادن به عدالت اجتماعی و تشکیل زندگی اجتماعی، همبستگی ناشی از آن نیز شکننده است (طباطبایی، ۱۳۹۰، ج ۲، ص ۱۷۶). لذا کمال همبستگی در سایه دین شکل می‌گیرد (طباطبایی، ۱۳۹۰، ج ۴، ص ۱۴۷). چون طبع بشر عامل اختلاف است، انسجام پایدار نیازمند دین و نبوت به عنوان عامل فراطبیعت است (طباطبایی، ۱۳۹۰، ج ۲، صص ۱۸۰ و ۱۸۷).

علامه، تحت عنوان «مُربطه» سازوکارهای همبستگی اجتماعی را با تعریف سه مفهوم تبیین کرده است: ۱. صبر فردی؛ ۲. مصابره یا همبستگی واکنشی که در آن جمعیت آسیب دیده نیروی پایداری خود را به یکدیگر وصل می‌کنند؛ ۳. مربوطه به معنای وصل کردن نیروها در جمیع شئون زندگی است. در این مقام، جامعه به یک شخصیت دارای ادراک و اراده واحد تبدیل می‌شود (طباطبایی، ۱۳۹۰، ج ۴، صص ۱۴۳-۱۴۴).

در دیدگاه علامه مربوطه فرد و جامعه مانند رابطه اعضا با بدن یا مانند دریا است که از اتصال آب‌های متعدد دارای وحدت نوعیه شده است (همان، صص ۱۵۱-۱۵۲). اوج نظریه ایشان در طرح مفهوم تفکر اجتماعی نهفته است. در این الگو، جامعه مانند تن انسان است که استقلال اعضا در شخصیت واحد مستهلک شده است. شرط تحقق این وضعیت، گذار از تفکر فردی به تفکر اجتماعی است؛ جایی که خیر و شر فرد از جامعه تفکیک‌ناپذیر می‌شود؛ چنان‌که دست به صورت خود سیلی نمی‌زند؛ زیرا درد چشم را درد خود می‌داند (طباطبایی، ۱۳۹۰، ج ۴، صص ۱۶۶-۱۶۷).

تفاوت بنیادین این مدل با مدل‌های غربی در مبنای همبستگی است. در تمدن مادی، همبستگی براساس خواست اکثریت شکل می‌گیرد؛ اما در مدل اسلامی، محور همبستگی پیروی از حق است (همان، ص ۱۵۹). همچنین، علامه ریشه نظم رفتاری را تنها در قراردادهای کلان نمی‌جوید؛ بلکه در اعتباریات متغیر مانند آداب و رسوم نیز می‌جوید (طباطبایی، ۱۳۹۲، ج ۲، ص ۲۱۴). علامه طباطبایی با تبیین معرفت‌شناختی از عوامل اختلاف تصریح می‌کند که رذایل اخلاقی و گناهان، موجب انحراف

در دستگاه ادراکی انسان شده و زمینه پذیرش شبهات و تفرقه را فراهم می‌کند. از این‌رو، برای حفظ انسجام ارجاع به فطرت، مدارا با مستضعفین فکری و بازگشت به حبل‌الله (قرآن) و اهل ذکر (رهبری دینی) به‌عنوان فصل الخطاب را در هنگام بروز منازعات فکری مطرح کرده است (طباطبایی، ۱۳۹۰، ج ۴، ص ۲۰۷-۲۰۱).

۲-۳. انسجام اجتماعی در اندیشه آیت‌الله محمدعلی شاه‌آبادی

این پژوهش برای تبیین الگوی انسجام، از نظریات شاه‌آبادی در کتاب «شذرات المعارف» نیز استفاده می‌کند. مهم‌ترین مباحث آن عبارت‌اند از:

الف) آسیب‌شناسی انحطاط و اسلام اجتماعی: آیت‌الله شاه‌آبادی چهار عامل غرور، یأس، افتراق و فقدان بیت‌المال را اسباب مُهلکه دانسته و خطرناک‌ترین آنها را «انفصام خَیْطِ أُخُوْت» و پیوند با اجانب می‌داند. ایشان تصریح می‌کند که قرآن با اسلام انفرادی میانه ندارد و اسلام دین اجتماعی است. به باور ایشان، «تفرّق کلمه» و اختلاط با اجانب نه‌تنها باعث نابودی فردی، بلکه سبب فروپاشی دنیوی و اخروی اجتماعات هم می‌شود (شاه‌آبادی، ۱۳۸۶، ص ۴-۸).

ب) مبانی انسان‌شناسی: نظریه انسجام ایشان ریشه در قوای درونی دارد. نخست، براساس تمثیل ریاضی، انسان محبوس در خودخواهی حکم «صفر» را دارد و تنها زمانی به «عدد» تبدیل می‌شود که با «قلب» خود پیوند یابد. در این مرحله است که قوای انسان ده به ده رشد می‌کند (شاه‌آبادی، ۱۳۸۰، ص ۵۶). طبق همین مبنا در جامعه آرمانی، افراد با عبور از انانیت (صفر) و گرد آمدن حول آرمان ناحیه مقدسه اسلام از صفر به عدد تبدیل می‌شوند (همان، ص ۱۷۲). دوم بحث فطرت اُنس است (همان، ص ۱۸)؛ شقاق اجتماعی ناشی از غلبه منطق طبیعت (تزامم) بر منطق فطرت (وحدت) و لغزش به فطرت ثانویه است که موجب احتجاب فطرت عشق می‌شود (پرهیزکار، ۱۳۹۶، ص ۶۲؛ معجیدی و همکاران، ۱۳۹۹، ص ۱۵۹). سوم، حس احتیاج به‌عنوان ریشهٔ مدنی الطبع بودن انسان سبب گشوده شدن باب معاونت و پیوند اجتماعی است (شاه‌آبادی، ۱۳۸۰، ص ۲۵).

ج) خَیْطِ نبوت و ولایت و خَیْطِ اخوت: در دیدگاه شاه‌آبادی انسجام اجتماعی بر اصل خَیْطِ نبوت و ولایت به‌مثابه محور انسجام عمودی و خَیْطِ أُخُوْت به‌مثابه معیار انسجام افقی شکل می‌گیرد. اصل

نخست مرز جامعه اسلامی را با اجانب مشخص می‌کند و اصل دوم اجتماعات درونی مؤمین را توسعه می‌دهد و این دو مکمل همد (شاه‌آبادی، ۱۳۸۰، ص ۷-۸ و ۱۵). راهکارهای ارائه شده تقویت خیط اخوت در سه محور قابل صورت‌بندی است: ۱. نخبگانی: اتحاد علما و ایجاد رسانه دینی واحد؛ ۲. اقتصادی: التزام به مصرف کالای وطنی، منع اسراف و تمرکز بیت‌المال؛ ۳. ساختاری: نهادینه‌سازی انسجام با الزام به حضور هفتگی در مراکز جمعیت (مساجد) و ایجاد سازوکار حل منازعه درون‌زا (هیئت رئیسه) (همان، ص ۸-۹).

د) سیاست عده و عده: در دیدگاه شاه‌آبادی تحقق سیاست الهی به معنای تدبیر در مصالح نوعیه و جلوگیری از مفاسد عمومی (شاه‌آبادی، ۱۳۸۰، ص ۱۳-۱۵) منوط به دو رکن اساسی است:

۱. سیاست عده: جمعیت پراکنده، مانند دانه‌های تسبیح است که «مادامی که به واسطه خیطی منتظم نشود، حرکت هیچ‌کدام باعث حرکت دیگری نگردد» (شاه‌آبادی، ۱۳۸۰، ص ۱۵). قاعده «لا عده إلا بالأخوة» بیانگر آن است که نیروهای انسانی بدون پیوندهای درونی مبتنی بر اخوت، محبت، فاقد کارایی دفاعی است (مجیدی و همکاران، ۱۳۹۹، ص ۱۶۶). معنای اخوت الفت حقیقی قلوب مؤمین با یکدیگر است. پایداری خیط اخوت منوط به حفاظت از چهار رکن یا «ناموس» به‌عنوان اهم مقاصد انسانیت است: ۱. ناموس اُنس (وفاق و عاطفه)؛ ۲. ناموس کمال (اتحاد علمی و عملی)؛ ۳. ناموس عزّت (اقتدار بیرونی و تواضع داخلی)؛ ۴. ناموس عَوْن (فُتُوّت و قیام به حاجت برادر) (شاه‌آبادی، ۱۳۸۰، ص ۱۶-۱۷).

۲. سیاست عده: قاعده راهبردی «لا عده إلا بالإعانة»، شکل‌گیری قدرت اقتصادی را تنها در سایه تعاون و تقسیم کار اجتماعی ممکن می‌داند (شاه‌آبادی، ۱۳۸۶، معرفه ۳۰) و پنج دلیل برای ضرورت خروج از انفعال اقتصادی و حرکت به سمت افزایش توان اقتصادی ارائه می‌کند (شاه‌آبادی، ۱۳۸۰، ص ۳۵-۳۹). همچنین، ایشان پنج راهکار عملی برای تحقق این سیاست ذکر نموده که عبارت است از: زراعت، صناعت، تجارت درون‌زا، ادانه و اعانه (شاه‌آبادی، ۱۳۸۰، ص ۴۰-۴۴؛ جمشیدی‌ها و قربی، ۱۴۰۳). در دیدگاه شاه‌آبادی «حِصْنِ صَدَقَه» فراتر از یک فضیلت اخلاقی به‌مثابه یک دژ امنیتی برای کنترل «قوه فقره» به‌عنوان عامل هرج و مرج مطرح است (شاه‌آبادی، ۱۳۸۰، ص ۴۴). تأسیس شرکت مخمس هم در همین راستا پیشنهاد شده است (شاه‌آبادی، ۱۳۸۰، ص ۱۵۸).

۳. اصل تقدم رتبی عده بر عده: آیت‌الله شاه‌آبادی با تفکیک میان مقصود شخصی (سیاست فردمحور) و مقصود نوعی (سیاست اسلامی)، بیان می‌کند که عده بر عده مقدم است. در سیاست فردمحور، تکیه بر عده برای ایجاد انگیزه بیرونی اولویت دارد؛ اما در مرام اسلام که هدفی نوعی و آرمانی دارد، تحصیل عده مقدم است (شاه‌آبادی، ۱۳۸۰، ص ۱۴). در این مقاله نیز تأکید بیشتر معطوف به سیاست عده است.

۴. مدل مفهومی تحقیق

برای ترسیم مدل مفهومی، از دو نوع انسجام طولی و عرضی آیت‌الله شاه‌آبادی (۱۳۸۰، ص ۷-۸) استفاده می‌شود. چنان‌که خود ایشان برای تبیین این دو نوع همبستگی از خطوط طولی و عرضی پارچه به مثابه تمثیل استفاده کرده است (شاه‌آبادی، ۱۳۸۰، ص ۱۵). بر این مبنا، ماتریس عملیاتی پژوهش در دو بُعد طراحی می‌شود.

الف) سطوح همبستگی: این بُعد که حکم «تار» نساجی را دارد، بازتاب‌دهنده حیطه ولایت و مراتب صعودی اتصال جامعه به مبدأ وحدت است. این سطوح که از وضعیت انسجام قوای فردی (پیشااجتماعی) آغاز و تا وضعیت پسااجتماعی تداوم می‌یابد، در سه سطح صورت‌بندی می‌شود:

۱. سطح خرد (بین فردی): نقطه عزیمت مدل سطح خرد است که براساس مبنای گذار از انگیزه‌های احساسی و سودمحور به حق محور، استفاده از حس تدین به جای حس تمدن (شاه‌آبادی، ۱۳۸۰، ص ۲۵) و خروج از انانیت به مقام قلب، بر اصلاح محتوای ذهن و تولید انسان واجد عاطفه متمرکز است. این مرحله، همان مقام صبر به معنای حبس نفس از ممنوعات عقل و شرع است؛ زیرا بدون مقاومت در مقابل تمایلات نفسانی، مصیبت‌ها و مشکلات، اهلیت وصل به جامعه و «مُصابَره» محقق نمی‌شود (طباطبایی، ۱۳۹۰، ج ۴، ص ۱۹۸-۱۹۹).

۲. سطح میانی (نهادی و صنفی): این سطح محل تبلور مُصابره و عینیت‌بخشی به حیطه اخوت و توسعه اجتماعات مذهبی است. راهکارهای عملی آیت‌الله شاه‌آبادی برای تحقق انسجام مانند اتحاد علما، تأسیس شرکت‌های علمی و عملی و مراکز جمعیت در این سطح جانمایی می‌شود. براساس دیدگاه علامه طباطبایی، اسلام با تشریع مناسک جمعی، مؤمنین را در مقیاس‌های زمانی و مکانی به هم گره می‌زند (طباطبایی، ۱۳۹۰، ج ۴، ص ۱۹۹-۲۰۰).

۳. سطح کلان (ملی و تمدنی): عالی‌ترین سطح انسجام یا همان مقام مُرابطه است که در آن جامعه براساس عقیده مشترک (طباطبایی، ۱۳۹۰، ج ۴، ص ۱۹۶) به روح واحد تبدیل می‌شود. این سطح، بستر تحقق ناحیه مقدسه اسلام، وحدت کلمه و امت واحده ذیل مرام نوعی اسلام است (شاه‌آبادی، ۱۳۸۰، ص ۶-۷ و ۱۵). شاه‌آبادی از این سطح به «عرش اخوت انسانی»، «جامعه اخوت مسلمین» و «جامعه اخوت انسانی» تعبیر نموده است (شاه‌آبادی، ۱۳۸۰، ص ۱۶).

(ب) نظام‌های قوام‌بخش انسجام: این بُعد بیانگر خَیْطِ اُخُوْت و پیوندهای عرضی میان آحاد و اقشار است. این نظام‌های چهارگانه با الهام از نوامیس اربعه شاه‌آبادی، به‌عنوان ابزارهای مدیریت عده و عده عمل می‌کنند:

۱. نظام خانواده: بستر تأمین عده و پاسداری از ناموسِ اُنْس از طریق تعمیق وفاق و عواطف بنیادین خانواده است. خانواده سرآغاز تشکل اجتماع و تبدیل‌کننده انسان طبیعی به انسان اجتماعی و شکل‌دهنده شاکله وجودی انسان و سبک زندگی است. براساس نظریه آیت‌الله شاه‌آبادی خانواده بر مبنای کثیرالانس بودن اعضا شکل می‌گیرد (شاه‌آبادی، ۱۳۸۰، ص ۱۸).

۲. نظام فرهنگی: مسئول مهندسی ادراکات اعتباری، مدیریت ادراکات و کنترل کثرت ورود و پاسداری از ناموس کمال جهت همسوسازی افکار و ترویج تفکر اجتماعی و حس تدین با تأسیس رسانه دینی است (علامه طباطبایی، ۱۳۹۲، ج ۲۲، ص ۲۱۶؛ شاه‌آبادی، ۱۳۸۰، ص ۷ و ۲۵).

۳. نظام اقتصادی: مسئول تأمین عده و پاسداری از ناموسِ عَوْن با مکانیزم‌هایی پنجگانه، حِصْنِ صَدَقَه و شرکت مخمس برای مهار قوه فاقره و جلوگیری از فروپاشی اقتصادی و اخلاقی جامعه است.

۴. نظام سیاسی و امنیتی: متولی تدبیر مُلْک، اقامه عدل و حفظ وحدت براساس مصلحت عمومی (طباطبایی، ۱۳۹۰، ج ۴، ص ۱۹۱) و پاسداری از ناموسِ عِزّت و ایجاد سازوکارهای حل منازعه (هیئت رئیسه) برای دفع سلطه بیگانگان است (شاه‌آبادی، ۱۳۸۰، ص ۹).

الف) جامعه آماری و واحد تحلیل: جامعه آماری این پژوهش، متن مصوب قانون برنامه و قلمرو تحلیل فصول فرهنگی و اجتماعی (فصول ۱۵ تا ۱۸) است. در این راستا، هر یک از مواد، بندها، اجزاء و تبصره‌های قانونی به مثابه «واحد ثبت» تعریف می‌شوند که حاوی دلالت‌های معنایی برای پاسخ به مسئله پژوهش هستند.

ب) فرایند اجرا و تحلیل داده‌ها: تحلیل داده‌ها طی فرایندی سه مرحله‌ای انجام شد: نخست، مفاهیم کلیدی نظری مانند مُرباطه، خَیْطُ أَخَوْت، ناموس‌های اربعه، عِدّه و عُدّه و اعتباریات به عنوان سرفصل‌های اولیه تحلیل (کدهای نظری) در نظر گرفته شدند. سپس متن قانون خط به خط بررسی و هر گزاره یا حکم قانونی که حمل بر معنایی همسویا در راستای تحقق آن مفاهیم نظری بود، استخراج و تحت آن کد نظری قرار داده شد. در گام بعد، این گزاره‌های پراکنده براساس قرابت موضوعی و کارکردی دسته‌بندی و در قالب مضامین سازمان‌دهنده صورت‌بندی شدند.

در نهایت، با تنظیم مضامین سازمان‌دهنده در پرتو چهارچوب نظری پژوهش، مضامین فراگیر شامل سطوح سه‌گانه انسجام و نظام‌های کارکردی استنتاج شد. به عنوان نمونه مفهوم نظری خَیْطُ أَخَوْت به عنوان یک کد نظری در نظر گرفته شد. موادی از قانون که به تقویت نهادهای جمعی غیردولتی مانند مساجد اشاره داشتند (مانند مواد ۷۵ (ث)، ۷۶ (ت)، تبصره ۲ ماده ۷۶) استخراج و تحت این کد قرار گرفتند. از کنار هم قرار دادن این مواد، مضمون سازمان‌دهنده «عنیت‌بخشی به خَیْطُ أَخَوْت از طریق نهادسازی دینی» شکل گرفت که در سطح میانی انسجام جای گرفت.

ج) تحلیل و تفسیر شبکه مضامین: در این گام، شبکه ترسیم‌شده مورد تحلیل تطبیقی قرار گرفت؛ بدین صورت که با جانمایی مضامین سازمان‌دهنده در الگوی نظری، میزان انطباق یا انحراف سیاست‌های قانون‌گذار از مبانی نظری سنجیده شد و کاستی‌ها به عنوان خلأهای سیاسی و نقاط ضعف برنامه شناسایی شد.

د) اعتبارسنجی: جهت تضمین کیفیت علمی معیارهای چهارگانه لینکلن و گوبا، ضمن مستندسازی دقیق فرآیند کدگذاری، از تکنیک بازبینی همکار بهره‌گیری شد (محمّدپور، ۱۳۹۰، ج ۲، ص ۱۸۷؛ فصیحی، ۱۳۹۰)؛ بدین صورت که فرایند استخراج و دسته‌بندی مضامین توسط یک گروه متشکل از نه نفر از متخصصین جامعه‌شناسی، علوم سیاسی، معارف اسلامی، حقوق و اقتصاد، بررسی و تأیید شده است.

۶. یافته‌های تحقیق

یافته‌های حاصل از تحلیل شبکه مضمون قانون برنامه هفتم در دو بخش مجزا ارائه می‌شوند: نخست سطوح سه‌گانه انسجام و سپس نظام‌های کارکردی چهارگانه. هر بخش با تبیین مضامین آغاز و با تحلیل انتقادی پایان می‌یابد.

۶-۱. سطوح انسجام اجتماعی در قانون برنامه هفتم

براساس مدل مفهومی پژوهش، انسجام اجتماعی دارای سه سطح پلکانی و درهم‌تنیده‌ای خُرد، میانی و کلان است. بنابراین، پرسش اصلی در این بخش این است که قانون برنامه هفتم تا چه اندازه این سطوح سه‌گانه را پوشش داده و میان آنها پیوند ایجاد کرده است. جدول شماره ۱ مستندات قانونی مرتبط با هر سطح را به همراه مضامین پایه و سازمان‌دهنده نمایش می‌دهد. تحلیل این جدول نشان خواهد داد که قانون چه راهبردهایی برای هر سطح پیش‌بینی کرده و مهم‌ترین کاستی‌ها در کدام سطح متمرکز است.

جدول ۱. سطوح همبستگی

مستندات قانونی	مضمون پایه	مضمون سازمان‌دهنده	مضمون فراگیر
جدول ۱۶ (سنجه ۱)	۱. بازپروی اذهان با تولید آثار رسانه‌ای فاخر	۱. اصلاح ادراکات اعتباری (گذار از انانیت به ایثار)	سطح خُرد
ماده ۷۵ (ب)	۲. جهت‌دهی الگوی مصرف فرهنگی به سمت سبک زندگی ایثار و مقاومت		
ماده ۷۵ (ب)؛ ماده ۸۵ (الف)	۳. رصد هوشمند زیست‌جهان و پایش انحرافات از فطرت	۲. صیانت از فطرت و مرزهای ادراکی	
جدول ۱۶؛ ماده ۷۶ (ب)	۴. ارتقای سواد رسانه‌ای و اخلاق فضای مجازی		
ماده ۷۸ (ث)؛ ماده ۸۴	۵. سلامت و نشاط‌بخشی عمومی (توسعه ورزش همگانی)	۳. پاسداری از ناموس اُنس (تقویت سلامت و عواطف)	
ماده ۸۰ (الف)؛ جدول ۱۷	۶. تحکیم نهاد خانواده و تسهیل ازدواج بهنگام		

مستندات قانونی	مضمون پایه	مضمون سازمان‌دهنده	مضمون فراگیر
ماده ۷۶ (ت)؛ ماده ۷۵ (ث)	۷. بازگرداندن مرکزیت محله به مسجد	۴. عینیت‌بخشی به حَیْطِ أُخُوْت از طریق نهادسازی دینی و حرفه‌ای	سطح میانی
ماده ۷۶ (تبصره ۲)	۸. استقلال اقتصادی نهاد مساجد		
ماده ۷۶ (تبصره ۱)	۹. واگذاری بخش از خدمات عمومی دستگاه‌ها به مساجد		
جدول ۱۶؛ ماده ۷۵ (ج)	۱۰. گسترش شبکه معرفت (مؤسسات قرآنی و موقوفات)		
ماده ۸۳ (الف - ۱)	۱۱. سامان‌دهی و انسجام‌بخشی به تشکل‌های حرفه‌ای و صنفی		
ماده ۸۵ (ب)	۱۲. ارتقای تاب‌آوری اجتماعی در محیط‌های مختلف به‌ویژه در معرض آسیب	۵. تحقق مُصابَزه، انضباط و سنت امر به معروف	
ماده ۸۰ (ت-۱)	۱۳. نهادینه‌سازی انضباط اجتماعی		
ماده ۷۶ (تبصره ۱)	۱۴. نهادینه‌سازی امر به معروف و نهی از منکر به محوریت مساجد		
ماده ۸۵ (ث-۳)	۱۵. ادغام اجتماعی حاشیه‌نشینان در متن شهر	۶. پاسداری از ناموس عَوْن	
ماده ۷۵ (د)؛ ماده ۸۵ (ث-۲)	۱۶. فقرزدایی مشارکتی (تقویت گروه‌های جهادی و حلقه‌های میانی)		
ماده ۷۵ (ث)؛ ماده ۷۶	۱۷. تکریم خادمان مساجد و حل منازعات محلی		

مستندات قانونی	مضمون پایه	مضمون سازمان‌دهنده	مضمون فراگیر
ماده ۸۵ (ر)	۱۸. شبکه‌سازی ساختاری (اتحادیه شهرداری‌ها)	۷. مُرابطه ساختاری و اجتهاد جمعی	سطح کلان
ماده ۸۵ (ژ)	۱۹. مشارکت‌دهی شوراهای تصمیم‌گیری کلان		
ماده ۷۵ (ت)؛ ماده ۲۲	۲۰. گفت‌وگو سازی حول اندیشه امام و رهبری	۸. اعتصام به خَیْطِ ولایت	
ماده ۷۵ (ر)	۲۱. معرفی مفاخر و مدیریت تنوع فرهنگی (اقلیم‌های فرهنگی)		
ماده ۷۷ (الف)؛ ماده ۸۳ (خ)	۲۲. بازسازی حافظه تاریخی (ثبت مکان رخدادها و سربال‌ها)	۹. پاسداری از ناموس کمال	
ماده ۷۸ (بخش قهرمانی)	۲۳. تولید سرمایه اجتماعی (افتخارآفرینی ورزش قهرمانی)	۱۰. احیای ناموسِ عزّت	
ماده ۷۵ (چ)	۲۴. اسطوره‌سازی از اینارگران (نمادهای مقاومت)		
ماده ۸۱ (الف)؛ ماده ۸۰	۲۵. ارائه الگوی سوم زن مسلمان (مرزبندی با غرب)		
ماده ۸۰ (تبصره ۲)	۲۶. اتصال به عمق راهبردی امت (شبکه بانوان جهان اسلام)	۱۱. صیانت از ناحیه مقدسه اسلام	
ماده ۸۳ (ذ)	۲۷. دیپلماسی زیارت و تسهیل امور زائرین		
ماده ۸۳ (ح)	۲۸. تعامل با کانون‌های مذهبی جهان و جذب سرمایه مؤمنان		

شبکه مضامین در جدول شماره (۱) بیانگر یک الگوی انسجام پلکانی و ارگانیک سه لایه‌ای به شکل زیر است:

۶-۱-۱. اصلاح ادراکات اعتباری، پیش‌شرط انسجام در سطح خُرد

سه مضمون سازمان‌دهنده این سطح، بیانگر دو راهبرد نظری مکمل هستند: نخست، اصلاح ادراکات اعتباری و گذار از انانیت به ایثار که با هدف تغییر محتوای ذهنی کنشگران از عقلانیت فردی به عقلانیت اجتماعی (طباطبایی، ۱۳۹۰، ج ۴، ص ۱۶۷ و ۱۷۷) و از حس تمدن به حس تدین (شاه‌آبادی، ۱۳۸۰، ص ۲۵) تدوین شده است. دوم، صیانت از فطرت و مرزهای ادراکی که با محافظت از فضای مجازی به‌عنوان کانون تولید اعتباریات، فرد را از انزوای دیجیتال خارج کرده و با جهان حقیقی پیوند می‌دهد؛ زیرا پیروی از تمایلات مغایر فطرت اجتماعی، زمینه‌ساز تفرقه است (پرهیزکار، ۱۳۹۶، ص ۶۲). سوم، پاسداری از ناموسِ اُنس که به تقویت پیوندهای عاطفی و تعمیم شبکه‌های اجتماعی در قالب خویشاوندی اختصاص دارد.

اهمیت این راهبردهای شناختی در شرایط بحران دوچندان می‌شود؛ زیرا براساس گزارش‌های بین‌المللی (UNECE, 2023; Grimalda & Tänzler, 2018)، انسجام اجتماعی در بحران پدیده‌ای به‌شدت «ذهنی» است که با شیوع اخبار جعلی و دستکاری ادراکات فرو می‌پاشد. باوجوداین، رویکرد قانون در این سطح عمدتاً بر راهکارهای بلندمدت (تولید آثار فاخر فرهنگی) متمرکز است. این درحالی است که براساس مبانی نظری پژوهش، مصابره در برابر شدائد، نیازمند سازوکارهای واکنش سریع است تا از انحراف ابعاد ذهنی انسجام و غلبه یأس بر فطرت اجتماعی جلوگیری کند (طباطبایی، ۱۳۹۰، ج ۴، ص ۲۰۲-۲۰۳). فقدان چنین مکانیسم‌هایی در سطح خُرد، یکی از مهم‌ترین کاستی‌های قانون در مواجهه با شرایط پساجنگ است.

۶-۱-۲. عینیت‌بخشی به خَیْطِ أُخُوْت در سطح میانی در برابر تصدی‌گری دولت

مضامین این سطح، ترجمه عملیاتی خَیْطِ أُخُوْت و عینیت‌بخشی به اخوت ایمانی هستند. تحلیل‌کدها نشان می‌دهد قانون با راهبردهایی مانند بازگرداندن مرکزیت محله به مسجد، استقلال اقتصادی نهادهای دینی و واگذاری خدمات عمومی به مساجد، درصدد تبدیل مفاهیم انتزاعی به ساختارهای عینی است (شاه‌آبادی، ۱۳۸۰، ص ۷، ۹ و ۱۵). همچنین، مضامین ارتقای تاب‌آوری اجتماعی و نهادینه‌سازی انضباط اجتماعی با مفهوم قرآنی مصابره افق معنایی مشترک دارند که جامعه را در برابر تکانه‌های محیطی

مقاوم می‌کند (طباطبایی، ۱۳۹۰، ج ۴، ص ۱۴۴). مضمون پاسداری از ناموسِ عَوْن نیز از طریق ادغام اجتماعی حاشیه‌نشینان و فقرزدایی مشارکتی، تلاشی برای متوازن‌سازی اصل استخدام و جلوگیری از استثمار است (طباطبایی، ۱۳۹۲، ج ۲، ص ۱۹۵).

باوجوداین، در برخی مواد قانون (مانند ۷۵ و ۷۶) سایه تصدی‌گری دولت و نگاه بالا به پایین باقی است. این تضاد با مطالعات تجربی سیاست‌گذاری نیز همسوست: اتکای بیش از حد به ساختارهای رسمی، پویایی نهادهای مدنی را تضعیف می‌کند (Kim, 2025) و سیاست‌های محلی تنها زمانی به انسجام می‌انجامد که همزیستی مستقل جامعه را تقویت کنند. (Chiodi, 2011) از منظر نظری، تقلیل مساجد به «پیمانکاران فرهنگی دولت» مانع از شکل‌گیری همان همبستگی ایمانی می‌شود که شاه‌آبادی بر آن تأکید دارد. در مقابل، کاربست مفهوم مصابره و محوریت شبکه مساجد، نه یک عقب‌گرد سنتی، بلکه هم‌راستا با توصیه‌های ادبیات جهانی برای استفاده از ظرفیت‌های بومی در التیام شکاف‌های پساچنگ است (Vonhm, 2025).

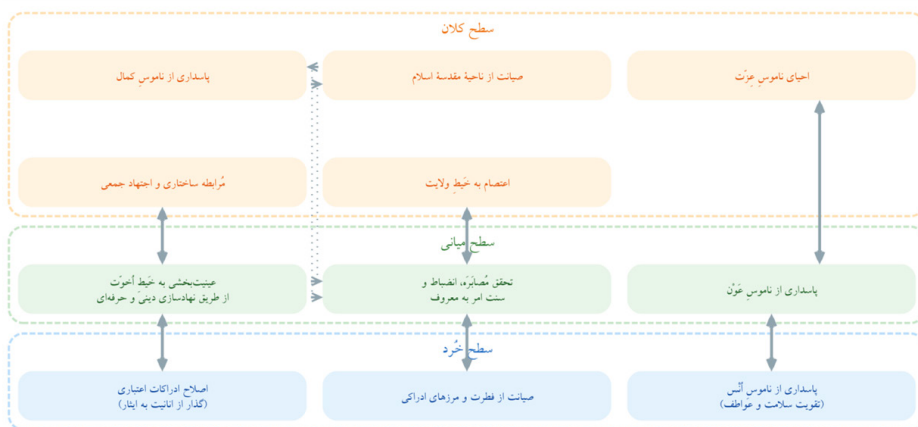
۶-۱-۳. از کثرت عددی به وحدت نوعی، غایت انسجام در سطح کلان

مضامین این سطح، بیانگر گذار از اطاعت مکانیکی به انسجام ارگانیک و تبدیل جامعه از کثرت عددی به وحدت نوعی و روح واحد (طباطبایی، ۱۳۹۰، ج ۴، ص ۱۵۲) هستند. مُرباطه ساختاری و اجتهاد جمعی تلاشی فراتر از تقسیم کار اداری است که شوراها را مجرای تراکم عقول و کشف مصلحت عمومی می‌داند (علامه طباطبایی، ۱۳۹۰، ج ۴، ص ۱۶۶ و ۱۷۷). اعتصام به خَیْطِ ولایت به مثابه محور وحدت، کثرت‌های قومی و مذهبی را به وحدت کلمه متصل می‌کند (شاه‌آبادی، ۱۳۸۰، ص ۶-۷). احیای ناموسِ عِزّت از طریق اسطوره‌سازی ایثارگران و مرزبندی فرهنگی با غرب، مکانیسمی برای تولید غرور ملی و اقتدار در برابر بیگانه است (شاه‌آبادی، ۱۳۸۰، ص ۷ و ۲۳). صیانت از ناحیه مقدسه اسلام نیز پاسخی به الزامات تمدنی است که براساس مبنای علامه طباطبایی، وابستگی به اجانب را مقدمه ذلت و صلاح تمدنی را در گرو قطع روابط استثمار و تقویت پیوندهای امت‌محور می‌داند (طباطبایی، ۱۳۹۰، ج ۴، ص ۱۶۸).

کاستی اصلی در این سطح، فقدان سازوکارهای تبدیل مصابره و مُرباطه مقطعی به حالت پایدار است. قانون ظرفیت بالایی برای نهادهای سازی انسجام کلان در بلندمدت دارد؛ اما برای حفظ روح واحد

ایجادشده در جنگ ۱۲ روزه و تثبیت آن در شرایط تعلیق پساجنگ، فاقد مکانیسم‌های چابکی است که بتواند مصابره را به یک عادت‌واره پایدار در زیست‌جهان مردم تبدیل کند. این خلأ در فقدان پیوست پدافند غیرعامل اجتماعی و نبود قرارگاه‌های واکنش سریع شناختی آشکار می‌شود.

به‌دیگرسخن، می‌توان گفت ظرفیت قانون برای نهادینه‌سازی انسجام کلان در سطح هویت‌بخشی تمدنی بالاست؛ اما در تبدیل مصابره و رابطه مقطعی به رابطه ساختاری و پایدار در سطح کلان چالش فقدان مکانیسم‌های چابک مواجهه است. گسست میان نیاز مقطعی بحران و راهکارهای تدریجی قانون، محوری‌ترین کاستی آن در مواجهه با شرایط پساجنگ محسوب می‌شود.

نمودار ۲. سطوح انسجام

۲-۶. نظام‌های مقوم انسجام اجتماعی در قانون برنامه هفتم

براساس مدل مفهومی پژوهش، انسجام پایدار افزون‌بر سطوح سه‌گانه، نیازمند چهار نظام کارکردی (خانواده، فرهنگ، اقتصاد و سیاست و امنیت) است که به‌مثابه ستون‌های نگهدارنده، عِدّه و عُدّه جامعه را تأمین می‌کنند. حال این پرسش قابل طرح است که قانون برنامه هفتم تا چه اندازه این چهار نظام را پوشش داده و میان آنها تعادل و هماهنگی برقرار کرده است. جدول شماره ۲ مستندات قانونی مرتبط با هر نظام را به همراه مضامین پایه و سازمان‌دهنده نمایش می‌دهد. تحلیل این جدول نشان می‌دهد که قانون در کدام نظام‌ها ظرفیت بالاتری دارد و کدام نظام‌ها با کاستی‌های ساختاری مواجه هستند.

جدول ۲. شبکه مضامین نظام‌های کارکردی

مستندات قانونی	مضمون پایه	مضمون انسجام‌بخش	مضمون فراگیر
ماده ۷۹ (جدول ۱۷)؛ ماده ۸۰ (بند الف)؛ ماده ۸۱ (بند پ و بند ث)	۱. هدف‌گذاری نرخ باروری ۲.۵ و درمان ناباروری ۲. تلفیق نقش مادری با فعالیت اجتماعی (زیست‌بوم مادر و کودک) ۳. تسهیل ازدواج و همسرگزینی پایدار	۱. تکثیر عده و پاسداری از هویت مادری	نظام خانواده
ماده ۸۰ (بند الف و ت)؛ ماده ۸۰ (بند پ)؛ ماده ۸۴ (جدول ۱۹)؛ ماده ۸۵ (بند چ)	۴. کاهش طلاق با مداخله مشاوره‌ای ۵. توانمندسازی زنان سرپرست خانوار ۶. پیشگیری از اعتیاد و آسیب‌های خانواده‌محور	۲. تحکیم ناموس اُنس و صیانت از شاکله خانواده	
ماده ۷۴ (جدول ۱۶)؛ ماده ۷۶ (بند الف)؛ ماده ۷۴ (بند پ)	۷. تکمیل شبکه ملی اطلاعات و خدمات امن ۸. تقسیم کار ملی در فضای مجازی (صداوسیما و زرات فرهنگ و ارشاد اسلامی) ۹. ارتقای سواد رسانه‌ای	۳. مرزبانی ادراکی و حاکمیت مجازی	نظام فرهنگی و ارتباطی
ماده ۷۵ (بند ب)؛ ماده ۷۷ (بند الف و جدول ۱-۱۶)؛ ماده ۸۱ (بند ت)	۱۰. تولید آثار فاخر فرهنگی و رسانه‌ای ۱۱. جهت‌دهی تولیدات به سمت جوانی جمعیت و خانواده‌محوری ۱۲. رصد و پایش مستمر فرهنگ عمومی	۴. تغذیه روح جمعی و همسوسازی اعتبارات	

مستندات قانونی	مضمون پایه	مضمون انسجام بخش	مضمون فراگیر
ماده ۸۲ (جدول ۱۸)؛ ماده ۸۳ (ج، د-تبصره ۱ و ذ)؛ ماده ۸۴ (بند ب)	۱۳. توسعه زنجیره ارزش صنایع دستی و مشاغل خانگی ۱۴. توسعه گردشگری (ساحلی، دریایی و زیارتی) ۱۵. تسهیل صدور مجوزها (گردشگری و صنایع دستی) و مردمی سازی اقتصاد ورزش	۵. عینیت بخشی به ناموس عَوْن و معاضدتِ عمومی	نظام اقتصادی
ماده ۷۵ (بند ج)؛ ماده ۷۶ (بند ب)؛ ماده ۷۵ (بند خ)؛ ماده ۷۸ (بند ت)	۱۶. مولدسازی موقوفات و کاهش هزینه های سریار مراکز دینی و فرهنگی ۱۷. اختصاص ۱٪ هزینه شرکت های دولتی به فرهنگ فاخر ۱۸. معافیت های مالیاتی برای خیرین فرهنگی و ورزشی	۶. تحکیم حصین معنوی و تأمین عُدّه نهاد دین و فرهنگ	
ماده ۸۵ (بند ج)؛ ماده ۸۵ (بند ث-تبصره)؛ ماده ۸۵ (بند خ)	۱۹. توزیع منابع در کانون های مهاجرپرست (مهاجرت معکوس) ۲۰. حمایت از تولید در محلات کم برخوردار ۲۱. مبارزه با قاچاق کالا (حمایت از تولید ملی)	۷. مهار طغیان قوه فاقره و سدّ باب استیلاء	
ماده ۸۶ (بند الف و ب)؛ ماده ۸۵ (بند ج-۴)	۲۲. تشکیل سازمان ملی مهاجرت و بانک اطلاعات اتباع ۲۳. انسداد هوشمند مرزها (به ویژه شرقی) ۲۴. ساماندهی دقیق ورود و تردد اتباع بیگانه	۸. حفاظت از مرزهای هویتی و سرزمینی	نظام سیاسی و امنیتی
ماده ۸۵ (بند ت)؛ ماده ۸۰ (بند پ-۲)؛ ماده ۸۵ (بند ث-تبصره)	۲۵. توسعه اورژانس اجتماعی و مراکز فوریت ها ۲۶. پنجره واحد خدمات برای اقشار آسیب پذیر ۲۷. مداخله یکپارچه در محلات بحرانی (حاشیه نشین)	۹. التیام اجتماعی و اقامه قسط و عدل (جبران کسر اجتماعی)	

۶-۲-۱. نظام خانواده، تکثیر عِدّه و تقویت انس در برابر غفلت از معیشت

مضامین این نظام بر دو راهبرد متمرکزند: نخست، تکثیر عِدّه از طریق تسهیل ازدواج و فرزندآوری؛ دوم، تحکیم ناموس اُنس از طریق کاهش طلاق و پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی. این ساختار با نگاه هستی‌شناختی شاه‌آبادی در «معرفه پنجم» شذرات المعارف همسو است که تکثیر نسل را زیربنای قدرت و شرط بقای حیات جمعی می‌داند (شاه‌آبادی، ۱۳۸۰، ص ۱۴). مضمون تلفیق نقش مادری با فعالیت اجتماعی نیز پاسخی به قاعده «لا عِدّهَ إلاّ بالإعانة» است؛ بدین معنا که زنان می‌توانند بدون گسست از جایگاه تربیتی، در اعانت اقتصادی و تأمین عِدّه مشارکت نمایند.

باوجوداین، واکاوی انتقادی نشان می‌دهد که نگاه قانون به خانواده عمدتاً بیولوژیک و جمعیتی است و از مکانیسم‌های جبران اقتصادی در شرایط بحران غافل است. این در حالی است که براساس مبانی نظری پژوهش، پاسداری از ناموس اُنس تنها در صورتی تحقق می‌یابد که خانواده از «قوه فاقره» مصون باشد (شاه‌آبادی، ۱۳۸۰، ص ۴۴). رودینا هوکسا در بررسی ریشه‌های تعارضات اجتماعی تصریح می‌کند که نابرابری در توزیع منابع، اصلی‌ترین موتور محرک تنش‌های کلان و تضعیف انسجام است. (Hoxha, 2012) ازاین‌رو، در دوران پسا جنگ که اقتصاد خانوارها تحت فشارهای تورمی شدید قرار دارد، تأکید صرف بر تکثیر عِدّه بدون پشتیبانی معیشتی، خود نهاد خانواده را به بستر بازتولید تعارضات خرد تبدیل می‌کند.

۶-۲-۲. نظام فرهنگی، مرزبانی ادراکی بدون قرارگاه‌های واکنش سریع

دو راهبرد اصلی این نظام عبارت‌اند از: مرزبانی ادراکی و حاکمیت مجازی از طریق تکمیل شبکه ملی اطلاعات، و تغذیه روح جمعی و همسوسازی اعتباریات از طریق تولید آثار فاخر و رصد مستمر فرهنگ عمومی. طبق مبانی علامه طباطبایی، تثبیت یک خُلق اجتماعی محصول تکرار و مدیریت حجم ورودی‌های ادراکی به ذهنیت جامعه است (طباطبایی، ۱۳۹۲، ج ۲، ص ۲۱۵). در این چهارچوب، مضمون «رصد و پایش مستمر» نقش دیده‌بانی فرهنگی را ایفا می‌کند تا از گسست میان اعتباریات و واقعیت‌های عینی جلوگیری شود.

نقطه قوت، توجه به فضای مجازی به‌عنوان کانون تولید اعتباریات است. ضعف ساختاری قانون برنامه هفتم در مواجهه با جنگ شناختی زمانی آشکارتر می‌شود که بدانیم گزارش‌های معتبر جهانی نظیر

کمیسیون اقتصادی سازمان ملل (UNECE, 2023) و گروه بیست (Grimalda & Tänzler, 2018)، انسجام اجتماعی را یک مفهوم نهفته و به شدت وابسته به «ابعاد ذهنی» نظیر ادراک بی‌عدالتی و اخبار جعلی می‌دانند. در حالی که قانون بیشتر بر ابعاد عینی مانند زیرساخت شبکه ملی اطلاعات و تولیدات رسانه‌ای بلندمدت تمرکز دارد، در شرایط بحرانی که مهندسی ادراکات اعتباری هدف هجوم است، نیازمند قرارگاه‌های واکنش سریع هستیم تا با مهار روایت‌های مخرب، از گسست ذهنی جامعه جلوگیری کنند؛ امری که ادبیات جهانی نیز آن را پیش شرط قطعی اثربخشی سیاست‌های تقویت انسجام اجتماعی می‌دانند.

۶-۲-۳. نظام اقتصادی، از حمایت هدفمند به اقتصاد اخوت

مضامین این نظام حول سه راهبرد سامان یافته است: عینیت‌بخشی به ناموسِ عَوْن از طریق توسعه مشاغل خانگی و گردشگری، تحکیم حصنِ معنوی از طریق مولدسازی موقوفات و مهار طغیان قوه فاقره از طریق حمایت از تولید در محلات کم‌برخوردار. این ساختار بازتاب‌دهنده قاعده راهبردی «لَا عُدَّةَ إِلَّا بِالْإِعَانَةِ» در اندیشه شاه‌آبادی است؛ دستیابی به عُدّه بدون اعانه و همیاری اجتماعی ممکن نیست (شاه‌آبادی، ۱۳۸۰، ص ۲۵). همچنین، مضمون «مبارزه با قاجاق کالا» اقدامی جهت سدّ باب استیلای اجانب و تقویت بنیه اقتصادی مسلمین است (شاه‌آبادی، ۱۳۸۰، ص ۳۷، ۴۱).

تحلیل انتقادی برنامه‌های فقرزدایی و توزیع منابع در قانون برنامه هفتم نشان می‌دهد که رویکرد قانون‌گذار عمدتاً بر حمایت‌های هدفمند دیوان‌سالارانه استوار است. با وجود این، مطالعات جدید جهانی در جوامع پساجنگ نشان می‌دهد که سیاست‌گذاری‌های مبتنی بر هدفمندسازی محدود می‌تواند به جای تقویت همبستگی، به ایجاد شکاف میان دریافت‌کنندگان و غیردریافت‌کنندگان دامن زده و تنش‌های محلی را تشدید کند (Bashur, 2025). کیم نیز تأکید می‌کند که اتکای صرف به نهاد دولت برای توزیع منابع، نیازمند اعتماد نهادی بسیار بالاست که معمولاً در شرایط تعلیق پس از بحران مخدوش می‌شود (Kim, 2025). احیای شرکت‌های مردم‌پایه و تعاونی‌های محلی با الهام از شرکت‌های مخمس، دقیقاً پاسخی به این خلأ سیاستی است؛ زیرا به جای یارانه هدفمند دولتی، بر «الگوی همگانی و تعاملی» در سطح محله تکیه دارد که طبق یافته‌های جهانی، تأثیر بسیار مثبتی بر بازتولید اعتماد بین‌گروهی و مهار قوه فاقره دارد و چسب جامعه را تقویت می‌کند.

۶-۳. چهارچوب انسجام پایدار در وضعیت پساجنگ

با استفاده از چهارچوب نظری و تلفیق یافته‌های مستخرج از تحلیل سطوح سه‌گانه (جدول ۱) و نظام‌های چهارگانه (جدول ۲)، امکان صورت‌بندی یک چهارچوب مفهومی سه‌بعدی برای انسجام پایدار در شرایط پساجنگ فراهم است. این چهارچوب دارای ابعاد زیر است:

الف) بعد ساختاری: پایداری جامعه در گرو پیوند دو محوری است که در تمام سطوح سه‌گانه (خرد، میانی و کلان) و نظام‌های چهارگانه جاری و ساری است. نخست، محور افقی یا حَیْطِ اُخْوَت که ریشه در سطح خُرد دارد، در سطح میانی از طریق محله، نهاد مسجد، تشکلهای صنفی و شبکه معرفت دینی عینیت می‌یابد و در سطح کلان به امت واحد متصل می‌شود. دوم، محور عمودی یا اعتصام به حَیْطِ ولایت که نه یک لایه مستقل، بلکه عمود وحدت‌بخش در همه سطوح است. این محور در سطح خُرد به صورت صیانت از فطرت و مرزهای ادراکی و تسلیم در برابر حق (ولایت درونی) تجلی می‌یابد؛ در سطح میانی از طریق ولایت‌پذیری نهادهای اجتماعی در ساختارهای صنفی و تشکلهای عینیت پیدا می‌کند و در سطح کلان در قالب وحدت جامعه اسلامی و در سطح تمدنی جهان اسلام در برابر دیگری بیگانه تحقق می‌یابد. این محور عمودی، شبکه‌های افقی متکثر را در همه سطوح به یک امت واحد متصل می‌سازد و از پراکندگی و نزاع‌های گروهی جلوگیری می‌کند.

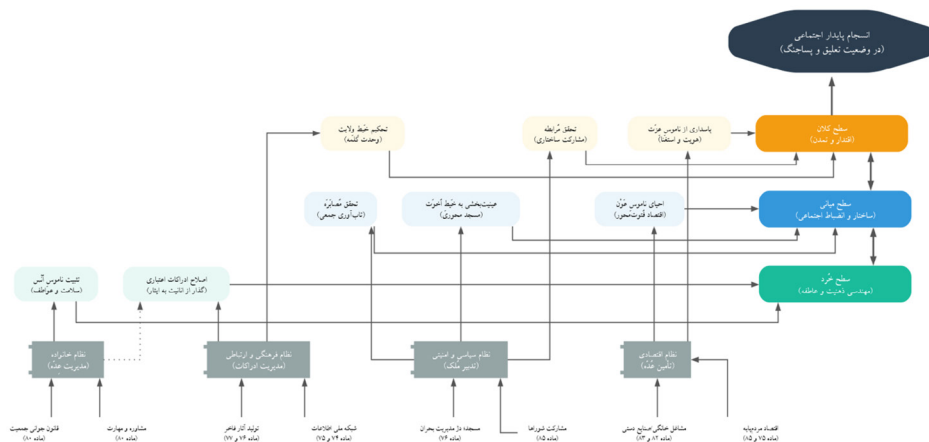
ب) بعد کارکردی: براساس دیدگاه ناموس‌های اربعه هر شبکه انسجام پایدار برای تداوم خود نیازمند تأمین چهار کارکرد عام است که در سطوح مختلف جامعه جاری می‌شوند: ۱. تولید و بازتولید پیوندهای عاطفی که زیربنای وفاق و همدلی جمعی است؛ ۲. همسوسازی ادراکات و بازتولید هویت جمعی که زمینه‌ساز تفکر اجتماعی و حس تعلق به جامعه بزرگ‌تر است؛ ۳. تنظیم‌گری و حل تعارض که از طریق هنجارهای خودتنظیم‌گر و اقامه عدل، از پراکندگی و نزاع جلوگیری می‌کند؛ ۴. تأمین معیشت و همبستگی اقتصادی که از طریق تعهدات متقابل و مهار قوه فاقره، مانع از طغیان و فروپاشی اجتماعی می‌شود. تحلیل محتوای قانون نشان می‌دهد که این چهار کارکرد عام، در نظام‌های چهارگانه قانون به ترتیب در نظام خانواده، نظام فرهنگی، نظام اقتصادی و نظام سیاسی و امنیتی تجلی یافته‌اند. باوجوداین، همان‌گونه‌که به تفصیل تبیین شد، این تجلی در قانون با کاستی‌هایی نیز همراه است.

ج) بعد فرایندی: مهم‌ترین رهیافت مستخرج از تحلیل تطبیقی سطوح و نظام‌ها، ضرورت مدیریت گذار از دو نوع همبستگی شکننده به انسجام رابطه‌ای است. نوع نخست، همبستگی هیجانی و مقطعی است که در شرایط بحران (مانند جنگ ۱۲ روزه) پدید می‌آید. این همبستگی به دلیل ماهیت موقعیتی خود، با فروکش کردن شرایط اضطراری مستعد زوال و بازگشت به شکاف‌های پیشین است. نوع دوم، همبستگی قراردادی و دیوان‌سالارانه است که مبتنی بر توزیع مادیات و حمایت‌های هدفمند دولتی شکل می‌گیرد. این نوع نیز در شرایط رکود اقتصادی و کاهش منابع، به تزامم و واگرایی تبدیل می‌شود. هر دو وضعیت ناپایدارند و نمی‌توانند انسجام پایدار را در دوران پساجنگ تضمین کنند.

از این رو، رسالت اصلی سیاست‌گذار باید، تسهیل گذار از این دو وضعیت ناپایدار به سوی انسجام رابطه‌ای باشد؛ وضعیتی که در آن جامعه با اتکا به چسب اخوت، عمود ولایت و کارکردهای چهارگانه یادشده، تاب‌آوری خود را در دوران پساجنگ تضمین کرده و خود را بازتولید می‌کند.

۶-۴. ماتریس ساختاری و کارکردی معماری انسجام

با تقاطع دو بُعد سطوح سه‌گانه و نظام‌های چهارگانه، به ماتریس معماری انسجام (نمودار ۴) دست می‌یابیم که نمایش عملیاتی ابعاد ساختاری و کارکردی چهارچوب یادشده است. این ماتریس به دلیل ماهیت دویبعدی خود، قادر به نمایش بعد فرایندی چهارچوب که قبلاً به صورت نظری تبیین شد، نیست و تحقق عملی آن نیازمند طراحی سازوکارهای چابک مدیریت بحران است که در پیشنهادات نتیجه‌گیری به آنها اشاره می‌شود.

نمودار ۴. معماری شبکه‌ای انسجام پایدار

۷. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

همان‌گونه‌که بیان شد، مسئله این پژوهش چگونگی انتقال و تبدیل همبستگی‌های ناشی از جنگ ۱۲ روزه به یک انسجام نهادینه و پایدار و جلوگیری از فرسایشی شدن انسجام اجتماعی در دوران پسا جنگ است. از میان امکان‌های مختلف ظرفیت‌ها و کاستی‌هایی قانون برنامه پنج‌ساله هفتم پیشرفت جمهوری اسلامی در تبدیل همبستگی محقق‌شده در جنگ ۱۲ روزه به انسجام پایدار ملی به‌عنوان پرسش اصلی تحقیق انتخاب شد. در پاسخ به پرسش مورد نظر دو دیدگاه به عنوان چهارچوب نظری پژوهش به صورت هدفمند تلفیق شد. ابتدا از ابعاد بنیادین نظریه علامه طباطبایی در باب ماهیت جامعه، حیات و انسجام اجتماعی و مراتب انسجام بهره گرفته شد و سپس با افزودن مفاهیم انضمامی نظریه آیت‌الله شاه‌آبادی در خصوص محورهای افقی و عمودی همبستگی و سیاست عده و عده این چهارچوب نظری برای تحلیل داده‌ها تکمیل و کاربردی شد.

حاصل این تلفیق مدلی مفهومی است که انسجام را در سه سطح خرد، میانی و کلان و چهار نظام خانواده، فرهنگ، اقتصاد و سیاست صورت‌بندی می‌کند. براساس این، با کاربست روش تحلیل مضمون با رویکرد شبکه مضامین داده‌های سیاستی به‌طور نظام‌مند از متن قانون استخراج شد. برای اطمینان از روایی و پایایی یافته‌ها فرآیند کدگذاری با مشارکت خبرگان این حوزه بازبینی شد و ضریب توافق مناسبی

در استخراج مضامین به دست آمد. نتایج گام نخست پژوهش و مفصل‌بندی این داده‌ها در جدول ۳ ارائه شده است.

جدول ۳. تعداد مضامین

کلان شبکه معنایی	مضامین پایه	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین فراگیر
سطوح تحقق انسجام	۲۸	۱۱	۳
نظام‌های قوام‌بخش انسجام	۲۷	۹	۴
مجموع یافته‌ها	۵۵ مضمون	۲۰ مضمون	۷ مضمون

تحلیل نظام‌مند متن قانون برنامه هفتم به‌عنوان منبع اصلی پژوهش، منجر به استخراج دو شبکه مضمون اصلی با عنوان شبکه سطوح تحقق انسجام و شبکه نظام‌های قوام‌بخش انسجام شد که در نهایت در قالب یک ماتریس ترکیب شده‌اند. یافته‌ها نشان می‌دهد که قانون برنامه هفتم از منطق ساختاری منسجمی برای نهاده‌سازی انسجام اجتماعی برخوردار است. این قانون با تکیه بر سطوح سه‌گانه (خرد، میانی و کلان) و نظام‌های چهارگانه (خانواده، فرهنگ، اقتصاد و سیاست)، ظرفیت آن را دارد که با توسل به خیط اخوت به‌مثابه محور افقی انسجام و عمود ولایت به‌مثابه محور عمودی انسجام، فرآیند گذار از مصابره (همبستگی مقطعی در بحران) به رابطه (انسجام ارگانیک و پایدار) را محقق کند.

به‌دیگرسخن، پاسخ به سؤال پژوهش مثبت است و قانون ظرفیت تبدیل همبستگی هیجانی جنگ و موقعیتی به انسجام پایدار را دارد، باوجوداین، قانون در مواجهه با الزامات فوریتی و شرایط پسا جنگ، با کاستی‌های متعددی روبه‌روست که به‌صورت زیر بیان می‌شود:

۱. زمانی-فرآیندی: گسست میان تدوین (برای ثبات) و اجرا (در بحران)؛ فقدان مکانیسم‌های واکنش سریع و عدم تبدیل همبستگی مقطعی به پایدار؛

۲. نهادی-ساختاری: تصدی‌گری دولت بر نهادهای مردمی (مواد ۷۵ و ۷۶) و برای مثال تقلیل مساجد به پیمانکاران فرهنگی که مانع همبستگی ایمانی و تضعیف‌کننده خیط اخوت در سطح محلات است؛

۳. محتوایی-کارکردی: نگاه بیولوژیک به خانواده و حمایت‌های هدفمند دیوان‌سالارانه به جای الگوی همگانی و تمرکز بر ابعاد عینی فرهنگ و غفلت از ابعاد ذهنی انسجام که نشان‌دهنده کم‌توجهی قانون‌گذار به نقش کلیدی ادراکات اعتباری در شکل‌گیری تفکر اجتماعی مطلوب است؛

۴. راهبردی-امنیتی: رویکرد سخت و سلبی به امنیت مانند انسداد مرزها و طرد اتباع و فقدان سازوکار تبدیل اقتدار نظامی به همبستگی اجتماعی و شبکه‌سازی امنیتی مردم‌نهاد.

این کاستی‌ها باعث گسست میان ادراکات اعتباری جامعه و واقعیت‌ها شده و همبستگی خودجوش جنگ را پیش از اثربخشی راهکارهای بلندمدت قانون فرسایش می‌دهد. ازاین‌رو، برای تحقق کامل ظرفیت قانون در شرایط پسا جنگ و رفع کاستی‌های شناسایی شده، پیشنهادات زیر ارائه می‌شود:

۱. ایجاد قرارگاه مهندسی ادراکات و واکنش سریع شناختی با محوریت شورای عالی فضای مجازی و وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی: برای مقابله با جنگ شناختی و شکاف میان ادراکات اعتباری جامعه با واقعیت، پیشنهاد می‌شود که در راستای اجرای برنامه‌های ارتقای سواد رسانه‌ای (جدول ۱۶)، یک مکانیسم اقدام عاجل شناختی طراحی شود. پروژه‌های محرومیت‌زدایی و خدمات اجتماعی باید دارای پیوست رسانه‌ای قدرتمند باشند تا به سرعت به ترمیم اعتماد عمومی و هدایت ذهنیت جمعی بپردازند و از گسست ذهن و عین در فضای ملتهب جلوگیری کنند.

۲. استقرار سامانه مدیریت بحران مردمی با محوریت نهادهای محلی و پشتیبانی سازمان تبلیغات اسلامی: به منظور تبدیل انسجام مقطعی به انسجام پایدار و خروج از تصدی‌گری دولت، پیشنهاد می‌شود آیین‌نامه‌های اجرایی مواد ۷۵ و ۷۶ بازنگری شده و تخصیص بخشی از بودجه فرهنگی شرکت‌های دولتی مستقیماً به شبکه مساجد محله‌محور و تشکل‌های مردمی واگذار شود. همچنین، تمامی برنامه‌های فرهنگی و اجتماعی باید دارای پیوست پدافند غیرعامل اجتماعی باشند تا مکانیسم‌های چابک مدیریت بحران و واکنش سریع را تضمین کنند.

۳. گذار از حمایت هدفمند به اقتصاد اُخوّت با پشتیبانی معیشتی خانواده توسط وزارت تعاون کار و رفاه اجتماعی: برای تعدیل اصل استخدام و جلوگیری از طغیان قوه فاقره، رویکرد قانون در فقرزدایی (ماده ۸۵) باید از حمایت یارانه‌ای دیوان‌سالارانه به اقتصاد اُخوّت و تعاون تغییر یابد. دولت موظف است سازوکار تأسیس تعاونی‌های محلی فراگیر را تدوین کند. همچنین در این الگو، بسته‌های معیشتی ویژه خانواده‌ها در شرایط بحران پیش‌بینی می‌شود تا نهاد خانواده از آسیب‌پذیری اقتصادی مصون بماند و کارکرد تکثیر عِدّه بدون غفلت از پشتیبانی معیشتی محقق شود.

۴. بازطراحی سیاست امنیتی از رویکرد سخت و سلبی به شبکه‌سازی امنیتی مردم‌نهاد با مشارکت وزارت کشور و سازمان بسیج مستضعفین: با توجه به آسیب‌پذیری مرزهای هویتی و ادراکی عده در جنگ‌های ترکیبی، پیشنهاد می‌شود دولت در کنار اقدامات سخت مانند انسداد مرزها و سامان‌دهی اتباع، شبکه‌های محلی پایش و همبستگی اجتماعی را با مشارکت مساجد، شوراهای محلی و تشکل‌های صنفی راه اندازی کند. این شبکه‌ها ضمن ایجاد حس تعلق و غرور ملی، بستر تبدیل اقتدار نظامی به سرمایه اجتماعی و تاب‌آوری روانی جامعه را فراهم می‌آورند.

محدودیت این پژوهش این است که با اتکا به تحلیل متن مصوب قانون برنامه هفتم انجام شده است و به مراحل اجرا و آیین‌نامه‌های اجرایی که نقش تعیین‌کننده‌ای در تحقق یا عدم تحقق اهداف قانون دارند، نپرداخته است. همچنین، ارزیابی میزان اثربخشی واقعی این قانون در تثبیت انسجام پساجنگ، نیازمند مطالعه‌ای میدانی و با استفاده از روش‌های تجربی مانند پیمایش یا مطالعه موردی است. پیشنهاد می‌شود پژوهش‌های آتی با تمرکز بر سنجش میزان تاب‌آوری شبکه‌های محلی در مواجهه با جنگ شناختی و همچنین ارزیابی اثربخشی مدل اقتصاد اخوت در تعاونی‌های محله‌محور به تکمیل یافته‌های این تحقیق بپردازند.

منابع

- احمدپور، حسین، جلالی فراهانی، غلامرضا، شاکری خویی، احسان، و راد، فیروز (۱۴۰۱). سیاست‌های پدافند غیرعامل و سرمایه اجتماعی (با تأکید بر شاخص مشارکت و انسجام اجتماعی). شهر ایمن، ۵ (۱۷)، ۷۰-۸۶. [ispdrc.2023.2000359.1027/10.22034](https://doi.org/10.22034/ispdrc.2023.2000359.1027/10.22034)
- احمدی اتویی، عبدالرضا (۱۴۰۴). از گسست تا همبستگی: واکاوی سازوکارهای تداوم انسجام سیاسی مردم ایران در دوران پساجنگ با اسرائیل. فصلنامه مطالعات بنیادین دولت اسلامی، ۳ (۶)، (پیاپی ۶) ۱-۲۶. <https://doi.org/10.22034/fademo.2025.548018.1148>
- اولاد، هادی، الهی منش، محمدحسن، و پریرزاد، رضا (۱۴۰۰). دفاع مقدس؛ کنش-واکنش‌های جمعی و ارتقای پایدار همبستگی اجتماعی. مطالعات انقلاب اسلامی، ۱۸ (۶۴)، ۴۷-۶۶.
- پرهیزکار، غلامرضا (۱۳۹۶). بازسازی نظریه گفتمانی هویت لاکلاو و موفه براساس نظریه فطرت آیت‌الله شاه‌آبادی. اسلام و علوم اجتماعی، ۹ (۱۸)، ۵۳-۷۶.
- ترک‌زاده، جعفر، درخشان‌فر، تورج، مرزوقی، رحمت‌الله، سلمان‌پور، محمدجواد، و جهانی، جعفر (۱۴۰۳). بافت‌نگاری آموزه‌های قرآنی به مثابه چهارچوبی برای توسعه انسجام سیستم‌های اجتماعی. اسلام و علوم اجتماعی، ۱۶ (۳۱)، ۱۷۵-۱۹۹.
- توحیدیان، یاسمن، نوابخش، مهرداد، و آقاجانی مرساء، حسین (۱۳۹۷). بررسی عوامل تهدیدکننده‌ی همبستگی اجتماعی در سطح محلات. مطالعات جامعه‌شناختی شهری، ۸ (۲۸)، ۱۶۷-۱۹۰.
- جمشیدی‌ها، غلامرضا و قربی، سیدمحمدجواد (۱۴۰۳). تهدیدات تولید ملی در نظام سیاسی اسلام از منظر اندیشه آیت‌الله محمدعلی شاه‌آبادی. فصلنامه علمی مطالعات الگوی پیشرفت اسلامی، ۱۲ (۱)، ۳۶۱-۳۹۲.
- رضایی کلواری، نورالله، شریفی، سعید، و تقی‌پور، فائزه. (۱۴۰۰). ارائه مدل همدلی قومی-فرهنگی در شبکه‌های اجتماعی مجازی با رویکرد انسجام ملی (مطالعه کیفی مبتنی بر نظریه برخاسته از داده‌ها). علوم اجتماعی (فردوسی مشهد)، ۱۸ (۲)، ۱۹۵-۲۲۶.
- ریتزر، جورج (۱۳۸۹). مبانی نظریه جامعه‌شناختی معاصر و ریشه‌های کلاسیک آن، ترجمه شهناز مسمی پرست، تهران: نشر نی.

- شاه‌آبادی، محمدعلی (۱۳۸۶). شذرات المعارف. تهران: ستاد بزرگداشت مقام عرفان و شهادت.
- طباطبایی، سید محمدحسین (۱۳۹۰). المیزان فی تفسیر القرآن. (ترجمه سید باقر موسوی همدانی). قم: جامعه مدرسین.
- طباطبایی، سید محمدحسین (۱۳۹۲). اصول فلسفه و روش رئالیسم (جلد ۲). تهران: صدرا.
- عابدی جعفری، حسن، تسلیمی، محمدسعید، فقیهی، ابوالحسن، و شیخ‌زاده، محمد. (۱۳۹۰). تحلیل مضمون و شبکه مضامین: روشی ساده و کارآمد برای تبیین الگوهای موجود در داده‌های کیفی. اندیشه مدیریت راهبردی، ۵(۲)، ۱۵۱-۱۹۸.
- عرب‌پور، الهام، و مهدی‌زاده، شراره (۱۳۹۹). فراتحلیل مطالعات نظم و انسجام اجتماعی در ایران. پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر، ۹(۱۷)، ۷۳-۱۱۳.
- غلامی شکارسرای، محمدرضا (۱۴۰۱). تحلیل گفتمان همبستگی ملی در دوران دفاع مقدس. امنیت ملی، ۱۲(۴۵)، ۲۳۹-۲۷۰.
- فصیحی، امان‌الله (۱۳۹۰). مدیریت کیفیت در تحقیقات کیفی با تأکید بر گراند تئوری و اتنوگرافی. روش‌شناسی پژوهش در علوم انسانی، ۳(۶)، ۴۵-۶۶.
- قاسمی، علی‌اصغر (۱۳۹۳). آسیب‌شناسی شکاف‌های اجتماعی و ارائه راهبردهایی برای تقویت همبستگی ملی در ایران. راهبرد، ۲۳(۷۱)، ۴۷-۷۷.
- قاضی‌نوری، سپهر (۱۴۰۴). جنگ میهنی ۱۲ روزه و راهبرد فناوری دفاعی ما. سیاست علم و فناوری، ۱۸(۲)، (پیاپی ۶۶)، ۱-۳. jstp.2025.14118/10.22034
- قانون برنامه پنج‌ساله هفتم پیشرفت جمهوری اسلامی ایران (۱۴۰۳-۱۴۰۷)، مصوب ۱۴۰۳/۴/۱۸.
- کیان‌مهر، عبدالعلی، محمدزاده، علی، و سلیم، محمدنبی (۱۴۰۳). بررسی تأثیر سیاست‌های جمهوری اسلامی ایران بر انسجام و همگرایی اجتماعی فرهنگی در استان گلستان (با تأکید بر ترکمن‌ها). مطالعات ملی، ۲۵(۱)، ۱۵۹-۱۷۶.
- مجیدی، حسن، بهارلو، میثم و میرانی مقدم، هادی (۱۳۹۹). بررسی نسبت سیاست عِدّه و عُدّه بر پایه رویکرد انسان‌شناختی آیت‌الله شاه‌آبادی. روش‌شناسی‌های سیاسی اسلامی، ۸(۱۸)، ۱۴۹-۱۷۴.

- محمدپور، احمد (۱۳۹۰). روش تحقیق کیفی ضد روش (منطق و طرح در روش‌شناسی کیفی). تهران: انتشارات جامعه‌شناسان.
- مرکز رصد فرهنگی کشور (۱۴۰۴). هم‌صدایی شکستن: وضعیت همبستگی اجتماعی در جنگ دوازده روزه ایران و اسرائیل. بازیابی شده از <http://ircud.ir/mlojyb>
- مقصودی، مجتبی (۱۳۹۷). سنجش هویت جمعی ایرانیان؛ با تأکید بر همبستگی اجتماعی. مطالعات ملی، ۱۹ (۷۵)، ۲۳-۴۶.
- منظور، داوود (۱۴۰۴). تحلیل راهبردی جنگ تحمیلی ۱۲ روزه: رویکرد واقع‌گرایی ساختاری و ژئواکونومیک. راهبرد اقتصادی، ۱۴ (۵۳)، ۳۷۵-۴۲۲.
- مهدوی زاهد، مهدی (۱۴۰۳). تأملی بر نسبت قانون با جامعه؛ نقش «قانون» در ارتقا یا کاستن همبستگی اجتماعی. مجلس و راهبرد، ۳۱ (۱۲۰)، ۵-۳۰.
- میرزاابراهیم طهرانی، مهناز، و جلالی فراهانی، غلامرضا (۱۴۰۴). تحلیل فناورانه جنگ ترکیبی ۱۲ روزه آمریکا و رژیم صهیونیستی علیه جمهوری اسلامی ایران: از راهبرد تا ساختار عملیاتی. شهر ایمن. (در حال انتشار).
- هانتف، بشری (۱۴۰۴). تقویت همبستگی ملی بعد از جنگ ایران و اسرائیل با رویکرد شناختی. مجله طب نظامی، ۲۷ (۱۳۴)، ۱۸۵-۱۹۵.

References

- 'Abedī Jafarī, Ḥasan, Taslīmī, Moḥammad-Sa'īd, Faqīhī, Abolḥasan, & Sheykhzādeh, Moḥammad (2011). "Taḥlīl-e Maẓmūn va Shabakeh-ye Maẓāmīn: Rūshī-ye Sādeh va Kārāmd barā-ye Tabyīn-e Olgūhā-ye Mojūd dar Dādehhā-ye Keyfī" [Thematic Analysis and Thematic Networks: A Simple and Efficient Method for Exploring Patterns Concealed in Qualitative Data]. *Andīsheh-ye Modīrīyat-e Rāhburdī*, 5(2), 151-198. [In Persian]
- Aḥmadī Otā'ī, 'Abdolreẓā (2025). "Az Goseast tā Hambastegī: Vākāvī-ye Sāzokārhā-ye Tadavom-e Ensajām-e Sīyāsī-ye Mardom-e Īrān dar Dorān-e Pasājāng bā Esrā'īl" [From Rupture to Solidarity: Analyzing the Mechanisms of Continuity of Political Cohesion of the Iranian People in the Post-War Era with Israel]. *Faṣḥnāmeḥ-ye Moṭāle'āt-e Banīādīn-e Dowlat-e Eslāmī*, 3(6), 1-26. [In Persian]

- Aḥmadpūr, Ḥoseyn, Jalālī Farāhānī, Gholām-Rezā, Shākerī Kho'ī, Eḥsān, & Rād, Fīrūz (2022). "Sīyāsthā-ye Pādāfand-e Gheyre'āmel va Sarmāye-ye Ejtemā'ī (bā Ta'kīd bar Shākhesh-e Moshārakat va Ensajām-e Ejtemā'ī)" [Passive Defense Policies and Social Capital (with Emphasis on the Index of Participation and Social Cohesion)]. *Shahr-e Āmen*, 5(17), 70-86. [In Persian]
- 'Arabpūr, Elhām, & Mehdīzādeh, Sharāreh (2020). "Farātaḥlīl-e Moṭāle'āt-e Nazm va Ensajām-e Ejtemā'ī dar Īrān" [Meta-Analysis of Studies on Social Order and Cohesion in Iran]. *Pažūheshhā-ye Jāme'eh-shenāsī-ye Mo'aṣser*, 9(17), 73-113. [In Persian]
- Bashur, D. (2025). "How Does Targeted Cash Affect Social Cohesion in Post-conflict Settings? A Structured Review." *Journal of Peacebuilding & Development*, 1-20. <https://doi.org/10.1177/15423166251326214>
- Chiodi, F. (2011). Identifying the Contributions of Local Public Policies to Social Cohesion. URB-AL III Programme, Diputació de Barcelona.
- Faṣṭḥī, Amānollāh (2011). "Modīrīyat-e Keyfī dar Taḥqīqāt-e Keyfī bā Ta'kīd bar Grānded Te'orī va Eṭnogrāfī" [Quality Management in Qualitative Research with an Emphasis on Grounded Theory and Ethnography]. *Ravesh-shenāsī-ye Pažūhesh dar 'Olūm-e Ensānī*, 3(6), 45-66. [In Persian]
- Fiedler, C., & Rohles, C. (2021). Social Cohesion After Armed Conflict: A Literature Review (Discussion Paper 7/2021). German Development Institute (DIE).
- Figueiredo, A., Baysu, G., Uluğ, Ö. M., & Psaltis, C. (2025). "Social Cohesion in (Post-) Conflict and Divided Societies: Recent Advances and Future Directions." *European Journal of Social Psychology*. <https://doi.org/10.1002/ejsp.70024>
- Ghasemī, 'Alī-Aṣghar (2014). "Āsīb-shenāsī-ye Shekāfhā-ye Ejtemā'ī va Arā'eh-ye Rāhburdhā'ī barā-ye Taqvīyat-e Hambastegī-ye Mellī dar Īrān" [Pathology of Social Cleavages and Presenting Strategies to Strengthen National Cohesion in Iran]. *Rāhburd*, 23(71), 47-77. [In Persian]
- Ghāzī Nūrī, Sepahr (2025). "Jang-e Mīhanī-ye 12-rūzeh va Rāhburd-e Fanāvarī-ye Defā'ī-ye Mā" [The 12-Day Patriotic War and Our Defense Technology Strategy]. *Sīyāsāt-e 'Elm va Fanāvarī*, 18(2), 1-3. [In Persian]
- Gholāmī Shekārsarā'ī, Moḥammad-Rezā (2022). "Taḥlīl-e Goftemān-e Hambastegī-ye Mellī dar Dorān-e Defā'-e Moqaddas" [Discourse Analysis of National Cohesion During the Holy Defense]. *Amnīyat-e Mellī*, 12(45), 239-270. [In Persian]

- Grimalda, G., & Tänzler, N. (2018). Social Cohesion, Global Governance and the Future of Politics. T20 Argentina.
- Hātef, Boshra (2025). "Taqvīt-e Hambastegī-ye Mellī Ba'd az Jang-e Īrān va Esrā'īl bā Rūykard-e Shenākhtī" [Strengthening National Cohesion After the Iran-Israel War with a Cognitive Approach]. *Majalleh-ye Teb-e Neẓāmī*, 27(134), 185-195. [In Persian]
- Hoxha, R. (2012). "Revisiting Conflict and its Impact in Social Cohesion." *Journal of Educational and Social Research*, 2(6), 24-39.
- Jamshīdīhā, Gholām-Reẓā & Qorbī, Seyyed Moḥammad-Javād (2024). "Tahdīdāt-e Tawlīd-e Mellī dar Neẓām-e Sīyāsī-ye Eslām az Manẓar-e Andīsheh-ye Āyatollāh Moḥammad-'Alī Shāhābādī" [Threats to National Production in the Islamic Political System from the Perspective of Ayatollah Mohammad Ali Shahabadi's Thought]. *Faṣlnāmeḥ-ye 'Elmī-ye Moṭāle'āt-e Olgū-ye Pīshraft-e Eslāmī*, 12(1), 361-392. [In Persian]
- Kīānmehr, 'Abdol-'Alī, Moḥammadzādeh, 'Alī, & Salīm, Moḥammad-Nabī (2024). "Barrasī-ye Ta'thīr-e Sīyāsthā-ye Jomhūrī-ye Eslāmī-ye Īrān bar Ensajām va Hamgerāyī-ye Ejtemā'ī-Farhangī dar Ostān-e Golestān (bā Ta'kīd bar Torkamanhā)" [Investigating the Impact of the Policies of the Islamic Republic of Iran on Socio-Cultural Cohesion and Convergence in Golestan Province (with Emphasis on Turkmens)]. *Moṭāle'āt-e Mellī*, 25(1), 159-176. [In Persian]
- Kim, J. (2025). "The Place of Social Cohesion in Policy Design: Lessons from the Evolution of Pension Policy Instruments Mix in OECD Countries." *Policy Studies Journal*, 53(3), 681-700. <https://doi.org/10.1111/psj70000>
- Maghsūdī, Mojtabā (2018). "Sanjesh-e Hovīyat-e Jam'ī-ye Īrānīān; bā Ta'kīd bar Hambastegī-ye Ejtemā'ī" [Measuring the Collective Identity of Iranians; with Emphasis on Social Cohesion]. *Moṭāle'āt-e Mellī*, 19(75), 23-46. [In Persian]
- Mahdavi Zāhed, Mahdī (2024). "Ta'ammolī bar Nesbat-e Qānūn bā Jāme'eh; Naqsh-e 'Qānūn' dar Erteqā yā Kāstan-e Hambastegī-ye Ejtemā'ī" [A Reflection on the Relationship between Law and Society; the Role of "Law" in Promoting or Reducing Social Cohesion]. *Majles va Rāhburd*, 31(120), 5-30. [In Persian]
- Majīdī, Ḥasan, Bāhrlū, Meysam, & Mīrānī Moghaddam, Hādī (2020). "Barrasī-ye Nesbat-e Sīyāsāt-e 'Eddeh va 'Oddeh bar Pāye-ye Rūykard-e Ensān-shenāsī-ye Āyatollāh Shāhābādī" [Investigating the Relationship between the Policy of Eddeh and Oddeh

- Based on Ayatollah Shahabadi's Anthropological Approach]. *Ravesh-shenāsīhā-ye Sīyāsī-ye Eslāmī*, 8(18), 149-174. [In Persian]
- Manzūr, Dāvūd (2025). "Taḥlīl-e Rāhburdī-ye Jang-e Taḥmīlī-ye 12-rūzeh: Rūykard-e Vāqe'garā'ī-ye Sākhtārī va Zhī'ū-ekonōmīk" [Strategic Analysis of the 12-Day Imposed War: A Structural Realism and Geo-Economic Approach]. *Rāhburd-e Eqtešādī*, 14(53), 375-422. [In Persian]
 - Markaz-e Rašd-e Farhangī-ye Keshvar (2025). Hamšedā'ī-ye Shekastan: Vaz'īyat-e Hambastegī-ye Ejtemā'ī dar Jang-e Davāzdah-rūzeh-ye Īrān va Esrā'īl [Breaking the Harmony: The State of Social Cohesion in the 12-Day War between Iran and Israel]. Retrieved from <http://ircud.ir/mlojyb>. [In Persian]
 - Mīrzā-Ebrāhīm Tehrānī, Mahnāz, & Jalālī Farāhānī, Gholām-Rezā (2025). "Taḥlīl-e Fanāvarī-ye Jang-e Tarkībī-ye 12-rūzeh-ye Āmrīkā va Rezhīm-e Šahīūnīstī 'alayh-e Jomhūrī-ye Eslāmī-ye Īrān: az Rāhburd tā Sākhtār-e 'Amālīātī" [Technological Analysis of the 12-Day Hybrid War of the US and the Zionist Regime against the Islamic Republic of Iran: From Strategy to Operational Structure]. Shahr-e Āmen. Advance online publication. [In Persian]
 - Moḥammadpūr, Aḥmad (2011). Ravesh-e Taḥqīq-e Keyfī Žedd-e Ravesh (Manteq va Tarḥ dar Ravesh-shenāsī-ye Keyfī) [Qualitative Research Method Anti-Method (Logic and Design in Qualitative Methodology)]. Tehran: Enteshārāt-e Jāme'eh-shenāsān. [In Persian]
 - Olād, Hādī, Elāhī-Manesh, Moḥammad-Ḥasan, & Parīzād, Rezā (2021). "Defā'-e Moqaddas; Konesh-Vākoneshhā-ye Jam'ī va Erteqā-ye Pāydār-e Hambastegī-ye Ejtemā'ī" [Holy Defense; Collective Actions-Reactions and the Sustainable Promotion of Social Cohesion]. *Moṭāle'āt-e Enqelāb-e Eslāmī*, 18(64), 47-66. [In Persian]
 - Parhīzkār, Gholām-Rezā (2017). "Bāzsāzī-ye Naẓarīyeh-ye Goftemānī-ye Hovīyat-e Lāklāv va Mūfeh bar Asās-e Naẓarīyeh-ye Feṭrat-e Āyatollāh Shāhābādī" [Reconstructing the Discourse Theory of Identity of Laclau and Mouffe Based on Ayatollah Shahabadi's Theory of Fitrah]. *Eslām va 'Olūm-e Ejtemā'ī*, 9(18), 53-76. [In Persian]
 - Qānūn-e Barnāmeḥ-ye Panj-Sāleh-ye Haftom-e Pīshraft-e Jomhūrī-ye Eslāmī-ye Īrān (1403-1407). (2024). Moṣavvab 18/4/1403. [In Persian]
 - Rezā'ī Kalvarī, Nūrollāh, Sharīfī, Sa'īd, & Taqīpūr, Fā'ezeḥ (2021). "Arā'eh-ye Model-e Hamdelī-ye Qomī-Farhangī dar Shabakehhā-ye Ejtemā'ī-ye Majāzī bā Rūykard-e En-

- sajām-e Mellī (Moṭāle'eh-ye Keyfī Mobtanī bar Naẓariyeh-ye Barāmkhesteh az Dā-dehhā)" [Presenting a Model of Ethno-Cultural Empathy in Virtual Social Networks with an Approach to National Cohesion (A Qualitative Study Based on Grounded Theory)]. *'Olūm-e Ejtemā'ī (Ferdowsī-ye Mashhad)*, 18(2), 195-226. [In Persian]
- Rītzter, George (2010). Mabānī-ye Naẓariyeh-ye Jāme'eh-shenāsī-ye Mo'aṣṣer va Rīseshhā-ye Kelāsik-e Ān [Contemporary Sociological Theory and Its Classical Roots]. Translated by Shahnāz Mosammīparast. Tehran: Ney Publishing. [In Persian]
 - Shāhābādī, Moḥammad-'Alī (2007). Shazarāt al-Ma'āref. Tehran: Setād-e Bozorgdāsht-e Maqām-e 'Erfān va Shahādat. [In Persian]
 - Ṭabāṭabā'ī, Seyyed Moḥammad-Ḥoseyn (2011). Al-Mīzān fī Tafsīr al-Qur'ān [Al-Mizan fī Tafsir al-Quran]. Translated by Seyyed Bāqer Mūsavī Hamedānī. Qom: Jāme'eh-ye Modarresīn. [In Persian]
 - Ṭabāṭabā'ī, Seyyed Moḥammad-Ḥoseyn (2013). Oṣūl-e Falsafeh va Ravesh-e Re'ālism [Principles of Philosophy and the Method of Realism] (Vol. 2). Tehran: Sadrā. [In Persian]
 - Tohīdīān, Yāsaman, Navābbakhsh, Mehrdād, & Āqājānī Mersā, Ḥoseyn (2018). "Barasī-ye 'Avāmel-e Tahdīd Konandeh-ye Hambastegī-ye Ejtemā'ī dar Saṭh-e Maḥallāt" [Investigating the Factors Threatening Social Cohesion at the Neighborhood Level]. *Moṭāle'āt-e Jāme'eh-shenāsī-ye Shahrī*, 8(28), 167-190. [In Persian]
 - Torkzādeh, Ja'far, Derakhshānfār, Tūraj, Marzūqī, Raḥmatollāh, Salmānpūr, Moḥammad-Javād, & Jahānī, Ja'far (2024). "Baftnegārī-ye Āmūzehā-ye Qor'ānī be Manzūleh-ye Chāhārchūbī barā-ye Tose'eh-ye Ensajām-e Neẓāmhā-ye Ejtemā'ī" [Contextualizing Quranic Teachings as a Framework for Developing the Cohesion of Social Systems]. *Eslām va 'Olūm-e Ejtemā'ī*, 16(31), 175-199. [In Persian]
 - United Nations Economic Commission for Europe (UNECE). (2023). Social Cohesion: Concept and Measurement. United Nations.
 - Vonhm, M. E. (2025). "Key Elements of Social Cohesion in Conflict-Affected Societies: A Critical Literature Review." *Cogent Social Sciences*, 11(1), 2586176. <https://doi.org/10.1080/23311886.2025.2586176>